

रामेछाप जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत नेवार भाषी विद्यार्थीहरूले
नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन

नीम बहादुर श्रेष्ठ

क्याम्पस रोल नं.: २/०६७

परीक्षा क्रमाङ्क : ४१४००३८

त्रि.वि. दर्ता नं : ९-२-३८४-१८-२०००

त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको
पाठ्यांश नेपा.शि.५९८ को
प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

मन्थली सहिद स्मृति बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षा विभाग मन्थली, रामेछाप
२०७१/२०१४

शोधसार

- शोध शीर्षक : रामेछाप जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत नेवारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन
- शोधार्थी : नीम बहादुर श्रेष्ठ
- शोध निर्देशक : ईश्वर चौहान
- शैक्षिक वर्ष : २०६९/०७०
- पृष्ठ सङ्ख्या : १८+४१
- अध्याय सङ्ख्या : छ

शोध प्रक्रिया

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्काय मन्थली सहिद स्मृति बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष नेपाशि ५९८ पाठ्यामशको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको छ ।

प्रस्तुत अध्ययनले नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा के-कस्ता त्रुटि गर्दछन् ? भन्ने मूल समस्यामा केन्द्रित छ । नेवार भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु, उक्त त्रुटिहरूको वर्गाकरण गर्नु र त्रुटि देखिनुका प्रमुख कारणहरू पत्ता लगाउनु जस्ता उद्देश्य राखि निष्कर्ष तथा सभाब समेत प्रस्तुत गर्न तर्फ शोध केन्द्रित रहेको छ ।

अध्ययनलाई सार्थकता प्रदान गर्न मुख्य गरी क्षेत्रीय अध्ययन विधिको केन्द्रियतामा पुस्तकालयीय र वर्णनात्मक विधिलाई समेत उपयोग गरिएको छ । ६ वटा विद्यालयका ६० जना नेवार भाषी विद्यार्थी नमुना जनसङ्ख्या मानी प्राथमिक श्रोतको आधारमा प्रश्नावलीको निर्माण र प्रयोग गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

शोध निष्कर्ष

नेपाल भाषी विद्यार्थीहरू मातृभाषाको प्रभावमा रही नेपाली भाषाको वाक्य गठनका सन्दर्भमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर सम्बन्धी प्रशस्त त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइन्छ ।

- उक्त विद्यार्थीकर्ता अनुसार क्रियापदको लिङ्गीय व्यवस्थापन गर्न प्रशस्त चुकेका छन् ।
- मातृभाषाको प्रभावमा रही स्त्री लिङ्गीय सङ्केत गर्ने मास्टर्नी र जनावर्नी जस्ता गलत र फरक प्रकृतिका शब्द समेतको प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ ।
- वचन व्यवस्थाका सन्दर्भमा वाक्यको कर्ता र कर्मले सङ्केत गरेको परिमाणात्मक स्थितिलाई बुझी स्वीकार्युक्त क्रियापदको छनोट गर्न असक्षम देखिन्छन् ।
- एक वचनको कर्ताका साथ बहुवचनको क्रियापद र बहुवचनको कर्ताका साथ एक वचनको क्रियापदको अत्याधिक प्रयोग गरी त्रुटि गरेका छन् ।
- पुरुष परिवर्तन गर्दा सर्वनाम र क्रियापदलाई ख्याल गर्नुपर्ने अवस्थामा नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरू पूर्णरूपमा सक्षम देखिदैनन् । त्यसैले एउटा पुरुष व्यवस्था भएको सर्वनाम युक्त कर्ताका साथ अर्कै पुरुषको क्रियापद राखी गलत प्रतिक्रिया दिएका छन् ।
- नेवार भाषी विद्यार्थीहरूले उच्च आदरार्थी कर्ताका साथमा समेत निम्न र मध्यम आदरको अत्याधिक प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो ।
- मातृभाषाको व्यवधानका अलावा अभ्यासहीनता र असचेतताले पनि नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा प्रशस्त त्रुटिहरू गरेका छन् ।

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोध पत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्नका लागि तयार पारिएको छ । यो अध्ययन नेपाली भाषा शिक्षण अन्तर्गत वाक्य गठन क्रियाकलापसँग सम्बन्धीत छ ।

प्रस्तुत अनुसन्धानको प्रस्तावना लेखनदेखि शोध पत्र तयारी सम्म आवश्यक सल्लाह एवम् कुशल निर्देशन प्रदान गरी सहयोग गर्नु हुने आदरणीय गुरु शोध निर्देशक सह प्राध्यापक ईश्वर चौहान प्रति आभार प्रकट गर्दछु । थेसिस लेखन कार्य सहज बनाउन अनुभवी स्रोत शिक्षक उपलब्ध गराई आफ्नो कर्तव्य निभाउनु हुने क्याम्पस प्रमुख आदरणीय गुरु गुञ्ज बहादुर श्रेष्ठप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु साथै वाल्यकालमा पठनपाठनको निमित्त प्रेरणा दिनु हुने मेरा हजुरवुवा दलबहादुर नेवार र हजुरआमा धनमाया नेवार तथा स्नाकोत्तर उपाधी हाँसिल गर्न सक्ने कर्मठ सन्तानको रूपमा जन्म दिनु वुवा जसबहादुर नेवार र आमा मैया नेवारलाई हृदय देखि नै आभार प्रकट गर्दछु । शोध पत्र तयार पार्ने क्रममा सहयोग पुऱ्याउनु हुने अन्य गुरुहरू, विद्वान अग्रज महानुभावहरू, सहपाठी मित्रहरू, प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा सल्लाह सुझाव तथा उत्प्रेरणा प्रदान गर्ने सबै प्रति कृतज्ञता अर्पण गर्दछु ।

शोध पत्र तयार पार्ने क्रममा तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने नमुना छनोटमा परेका विद्यालयका प्राचार्य, विषय शिक्षक र विद्यार्थी भाइ बहिनीहरूप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । शोध पत्र लेखनको क्रममा शुद्ध रूपमा छिटो छरितो कम्प्युटर टाइप गरी मेहनत साथ कम्प्युटर सेटिङ गरी प्रारूप तयार गर्न सहयोग पुऱ्याउनु हुने रामेछाप कम्प्युटर इन्स्टिच्युटका हरिदेव (विमल) अधिकारीलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शोधार्थी

नीम बहादुर श्रेष्ठ

मन्थली बहुमुखी क्याम्पस

मन्थली, रामेछाप

विषय सूची

	पेज नं
अध्याय एक	
शोध परिचय	१(४)
१.१ विषय प्रवेश	१
१.२ समस्या कथन	१
१.३ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४ शोधको औचित्य	२
१.५ अध्ययनको सीमाङ्कन	३
१.६ शोधपत्रको रूपरेखा	४
अध्याय दुई	
पूर्वकार्यको समीक्षा	५(२०)
२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा	५
२.२ त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा	८
२.२.१ त्रुटिको परिचय	८
२.२.२ त्रुटि विश्लेषणको परिभाषा	९
२.२.३ त्रुटि विश्लेषणको उद्देश्य	१०
२.२.४ त्रुटि विश्लेषणको महत्व र उपयोगिता	११
२.२.५ त्रुटिको वर्गीकरण	११
२.२.५.१ विकासशीलताका आधारमा	१३
२.२.५.२ स्रोतका आधारमा	१४
२.२.५.३ भाषाकोटिका आधारमा	१५
२.२.५.४ गम्भीरताको आधारमा	१५
२.२.५.५ स्वरूपको आधारमा	१६
२.२.५.६ व्यापकताका आधारमा	१६
२.२.५.७ औचित्यका आधारमा	१७
२.२.६ त्रुटि विश्लेषणको पद्धति	१७
२.२.६.१ पूर्व निर्धारित कोटि पद्धति	१७
२.२.६.२ पश्च निर्धारित कोटि पद्धति	१७
२.२.७ त्रुटि विश्लेषण प्रक्रिया	१८
२.२.७.१ त्रुटिको पहिचान र सामग्री सङ्कलन	१८
२.२.७.२ त्रुटिको वर्गीकरण	१९
२.२.७.३ त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण	१९

२.२.७.४ त्रुटिको निराकरण	१९
२.२.८ त्रुटिका सम्भाव्य क्षेत्रहरू	१९
२.२.९ नेवारी भाषाका व्यतिरेकी विशेषताहरू	२०
२.२.१० सारांश	२०
अध्याय तिन	
शोध विधि	२१(२२)
३.१ शोध विधि	२१
३.१.१ नमुना जनसङ्ख्या छनोट	२१
३.१.२ सामग्री सङ्कलन	२१
३.१.३ सामग्री निर्माण	२१
३.१.४ सामग्रीको पूर्व परीक्षण	२१
३.१.५ अन्तिम परीक्षण प्रशासन	२२
३.१.६ व्याख्या विश्लेषण	२२
अध्याय-चार	
वाक्य गठन सम्बन्धी समग्र त्रुटिहरूको वर्गीकरण	२३(२७)
४.१ परिचय	२३
४.१.१ लिङ्गगत त्रुटिको वर्गीकरण	२३
४.१.२ वचनगत त्रुटिको वर्गीकरण	२४
४.१.३ पुरुषगत त्रुटिको वर्गीकरण	२५
४.१.४ आदरगत त्रुटिको वर्गीकरण	२६
अध्याय पाँच	
नेवार भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको व्याख्या र विश्लेषण	२८(३५)
५.१ वाक्य गठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण	२८
५.२ लिङ्गगत त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण	३०
५.३ वचनगत त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण	३१
५.४ पुरुषगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण	३३
५.५ आदरगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण	३४
अध्याय छ	
निष्कर्ष तथा सुझाव	३६(४१)
६.१ अध्ययनको निष्कर्ष	३६
६.२ सुझावहरू	३९
६.३ भावी अनुसन्धानका लागि नेवार मातृभाषा सम्बद्ध सम्भावित शीर्षकहरू	४१
सन्दर्भ सूची	

शोध परिचय

१.१ विषय प्रवेश

भाषा मानिसका अनुभव, अनुभूति र विचारको सम्प्रेषणका निमित्त प्रयोग गरिने सशक्त साधन वा माध्यम हो । भाषाकै सहयोगमा मानवीय व्यवहार सहज ढङ्गबाट अगाडि बढ्दछ । यसरी हेर्दा हरेक मानिसले जन्म पश्चात मातृभाषाको रूपमा एक न एक भाषा प्राकृतिक रूपमा प्राप्ति गर्दछ । निश्चित प्रयोजन वा लक्ष्यका साथ सिकिने दोस्रो भाषा पहिलो भाषा सिकाइ भै सहज भन्ने हुँदैन । दोस्रो (लक्ष्य) भाषा सिकाइको क्रममा मातृभाषाको प्रभावले पहिलो भाषा सिकाइमा भन्दा बढी नै त्रुटि हुने कुरा निश्चित छ । पहिलो भाषाकै स्तरीय रूप सिकाइमा पनि त्रुटि नहुने भन्ने हैन तर तुलनात्मक रूपमा दोस्रो भाषा सिकाइ बढी जटिल र त्रुटिपूर्ण हुने गर्दछ । यो अध्ययन पनि मातृभाषाको पृष्ठभूमि भएका नेवार विद्यार्थीले दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली सिक्दा के कस्ता त्रुटि गर्दछन् भनी सार्थक तथ्य प्राप्त गर्न र त्यसको विश्लेषण तथा अध्ययनसँग सम्बन्धित रहेको छ ।

प्रस्तुत अध्ययन रामेछाप जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत नेवार मातृ भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूसँग सम्बन्धित छ । वाक्य गठनका क्रममा मातृ भाषाको प्रभावमा रही के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् भन्ने सन्दर्भ खोजी उपयुक्त सुझाव समेत पेस गर्ने सकिनेमा अध्ययनको थप महत्व रहने देखिने छ । कक्षा कोठाको भाषिक वातावरण, पारिवारिक वातावरण, सामाजिक वातावरण के कस्तो छ ? सो आधारमा समेत दोस्रो भाषा सिकाइ प्रभावित हुने देखिन्छ । यसर्थ यी सम्पूर्ण आधारमा नेवार भाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको सिकाइका क्रममा गर्ने व्यवधानगत तथा असावधानिगत त्रुटिहरू पहिचान गर्नु जरुरी छ । शिक्षणलाई समेत थप प्रभावकारी बनाइ उक्त विद्यार्थीलाई त्रुटि रहित वाक्य गठन गर्न सक्ने बनाउन अध्ययन अगाडि बढाउनु अपरिहार्य छ ।

१.२ समस्या कथन

कुनै पनि अनुसन्धेय विषय नै अनुसन्धानको समस्या हो । यसर्थ कक्षा आठमा अध्ययनरत नेवार भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन नै यस शोधपत्रको मुख्य समस्या रहेको छ । बुँदागत रूपमा प्रस्तुत शोधकार्य निम्न लिखित समस्यामा केन्द्रित रहेको छ:

- (क) नेवार मातृ भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ?
- (ख) उक्त त्रुटिहरूको कसरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ?
- (ग) यस्ता त्रुटिहरू देखिनुका प्रमुख कारणहरू के हुन् ? उक्त त्रुटिहरू के कसरी निराकरण गर्न सकिन्छ ?

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य

प्रस्तुत शोधकार्यका निम्न लिखित उद्देश्यहरू रहेका छन् :

- (क) नेवार मातृ भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु,
- (ख) उक्त त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु,
- (ग) त्रुटिहरू देखिनुका प्रमुख कारणहरू पत्ता लगाउई निराकरणका उपायहरू सुझाउनु,

१.४ शोधको औचित्य

कुनै पनि शोधकार्य गर्न के कति औचित्यपूर्ण, महत्वपूर्ण र उपयोगी छ भन्नेबारे प्रस्ट रूपमा जानकारी गराउनु पर्दछ । नेपाल एक बहुजातीय, बहुभाषिक एवम् बहुसांस्कृतिक पहिचान भएको मुलुक हो । बहुजातीय एवम् बहुभाषिक राष्ट्र भएकै कारण नेपाली भाषामा पहिलो भाषाको प्रभाव परेभैँ नेवार भाषी विद्यार्थीहरूलाई पनि नेपाली भाषाको प्रयोग एवम् व्यवहार गर्न कठिन परेको छ, जसले गर्दा नेपाली भाषाका विविध पक्षमा त्रुटिहरू हुने सम्भावना बढी नै रहन्छ । समयमा नै उक्त त्रुटिहरूको अध्ययन

विश्लेषण गरी भाषा सिकाइलाई परिपक्व बनाउन यो अध्ययनले केही हदसम्म सघाउने अपेक्षा लिएको छ । पहिलो भाषका रूपमा प्रयोग गर्ने प्रयोक्ताहरूको शैक्षिक गुणस्तरलाई नियाल्ने हो भने स्थिति चिन्ताजनक देखा पर्दछ । यस्तो स्थितिमा स्वयम् नेपाली भाषाको शिक्षण गर्नका साथै अन्य विषयको अध्ययनको माध्यमलाई प्रभावकारी बनाउन यो अध्ययनले केही हदसम्म सहयोग गर्ने देखिएको छ ।

हरेक भाषामा वाक्य गठनगत स्वरूप र त्यसको भूमिकाको महत्वपूर्ण रहेको हुन्छ । सही वाक्य गठन नभएको खण्डमा अर्थको अनर्थ लाग्नाको साथै भाषिक अभिव्यक्ति पनि हास्यास्पद बन्न पुग्छ । जसको प्रत्यक्ष असर भाषिक सिप विकासमा पर्दछ । यसले भाषिक बोध तथा अभिव्यक्तिगत क्षमतालाई ह्रास ल्याउने काम गर्दछ । यसरी भाषाका आधारभूत सिप सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइहरूमा समेत वाक्य गठनगत त्रुटिले दूरगामी असर पार्ने भएकाले भाषा शिक्षण तथा सिकाइमा वाक्य गठनगत त्रुटिहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण गर्नु वाञ्छनीय ठहर्दछ । यस्ता त्रुटिहरूको बेलैमा पहिचान गरी तिनको प्रकृति तथा कारण पत्ता लगाउनु बुद्धिमानिता ठहर्दछ । उक्त त्रुटिहरूको पहिचान पश्चात् तिनको निराकरणार्थ नेपाली भाषा शिक्षणमा के, कसरी र कस्ता उपायहरूद्वारा सुधार गर्न सकिन्छ, भन्नेतर्फ प्रस्तुत अध्ययन गर्न नितान्त अपरिहार्य भएको आफैमा यो अध्ययनको औचित्यता पुष्टि भएको देखिन्छ ।

कुनै पनि विषयको खोज तथा अनुसन्धान आफैमा एक चुनौतीपूर्ण एवम् महत्वपूर्ण कार्य हो । वाक्य गठनगत त्रुटिहरूको विषयमा गरिने अनुसन्धानले भाषाको शिक्षणको सन्दर्भमा केही न केही सहयोग अवश्य पुग्ने छ भन्ने अपेक्षा लिइएको छ । विशेषगरी नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरूले व्याकरण अन्तर्गत वाक्य गठनमा प्रशस्त त्रुटिहरू गर्ने सम्भावना रहन्छ । यसको उचित निराकरण गरी सम्बन्धित भाषाका मातृभाषीहरू बहुसङ्ख्यक रहेको क्षेत्रमा स्तरीय नेपाली भाषा शिक्षणमा समेत सहयोग पुऱ्याउने छ । साथै यो क्षेत्रमा गरिने भावी अनुसन्धान तथा खोजलाई यो अध्ययनले आधार प्रदान गरेको छ ।

पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तक, शिक्षक निर्देशिका, शिक्षण सामग्री आदिको निर्माण तथा विकासमा केही हदसम्म यो अध्ययनले सघाउने अपेक्षा लिइएको छ । सम्बन्धित क्षेत्रका अध्येता शिक्षक, विद्यार्थी तथा सरोकारवाला वर्गको निम्ति सहयोग पुऱ्याउने यो अध्ययनको औचित्य तथा महत्व आफैमा प्रस्ट छ । यसका साथै विमात्रीभाषी नेपालीहरूसँग सम्बन्धित समुदायमा भाषा शिक्षण गर्न समेत यसको महत्व एवम् औचित्य रहेको छ ।

१.५ अध्ययनको सीमाङ्कन

कुनै पनि अध्ययनलाई निश्चित सीमाक्षेत्रभित्र व्यवस्थित गर्न सकिएमा शोधकार्य सार्थक निष्कर्षमा पुग्दछ । यदि शोधको क्षेत्र वा सिमा स्पष्ट भएन भने अध्ययन उद्देश्य सम्म पुग्ने कम सम्भावना रहन्छ । त्यसैले पनि कुनै शोध कार्यको सिमाङ्कन गरिनु अनिवार्य हुन्छ । प्रस्तुत अध्ययनलाई निम्न सीमाभित्र सीमाङ्कन गरिएको छ

- (क) रामेछाप जिल्लामा कक्षा आठमा अध्ययनरत नेवारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नमा मात्र सीमित रहेको छ ।
- (ख) प्रस्तुत अध्ययन वाक्य गठनका सन्दर्भमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा आधारित वाक्यको परीक्षणमा सीमित रहेको छ ।
- (ग) प्रस्तुत अध्ययन रामेछाप जिल्लाको दक्षिणी भेगका जम्मा ६ वटा विद्यालयका जम्मा ६० जना छात्र/छात्राहरूलाई नमुना जनसङ्ख्या मानी गरिने अध्ययनमा सीमित रहेको छ ।
- (घ) उक्त नमुना विद्यालयहरूमा अध्ययनरत छनौटमा परेका विद्यार्थीहरूसँग निर्मित सामग्री प्रयोग पश्चात् नेपाली वाक्य गठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटिको वर्गीकरण र विश्लेषणमा मात्र सीमित रहेको छ ।
- (ङ) प्रस्तुत अध्ययन आवश्यक निष्कर्ष तथा सुझाव प्रस्तुत गर्न सीमित रहेको छ ।

१.६ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोध पत्रको रूपरेखा निम्नानुसारको रहेको छ :

अध्याय एक	: शोध परिचय
अध्याय दुई	: पूर्वकार्यको समीक्षा र शैद्धान्तिक आधार
अध्याय तिन	: अध्ययन विधि
अध्याय चार	: त्रुटि विश्लेषणको शैद्धान्तिक आधार
अध्याय पाँच	: त्रुटिहरूको वर्गीकरण
अध्याय छ	: नेवार भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको व्याख्या र विश्लेषण

अध्याय सात : निष्कर्ष र सुभाब
सन्दर्भ सामग्री
परिशिष्ट

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा

शोधकार्यसग सम्बन्धित विषय वस्तुमा सम्बद्ध रही गरिएका अध्ययनहरूको पुनरावलोकन गर्नुलाई नै पूर्वकार्यको समीक्षा भनिन्छ। शोधलाई आवश्यक सहयोग पुग्नेगरी सम्बन्धित क्षेत्रमा आबद्ध रही अन्य सामग्रीहरूको अध्ययन प्रक्रियालाई नै पूर्वकार्यको समीक्षा भनिन्छ। पूर्वकार्यको समीक्षाविना कुनै पनि अध्ययनलाई अघि बढाउन स्तरहीन एवम् अर्थहीन बन्न जाने तथा अध्ययनको विषय दोहोरिन जाने सम्भावना रहने हुनाले अध्ययनका क्रममा पूर्वकार्यको समीक्षा अति महत्वपूर्ण हुन्छ। तसर्थ प्रस्तुत अध्ययनलाई प्रभावकारी बनाउन तथा दोहोरिनबाट जोगाउनका लागि यहाँ पनि पूर्वकार्यको समीक्षा गरिएको छ।

दाहाल (२०५३) द्वारा *दनुवारी भाषा एक अध्ययन* शीर्षकमा शोध प्रस्तुत गरिएको छ। यसको प्रमुख उद्देश्य दनुवारी भाषाको सामान्य परिचय दिनु, थारू र मैथली भाषासँग दनुवारी भाषाको तुलना गर्नु, दनुवारी भाषाका प्रमुख व्याकरणात्मक विशेषता औल्याउनु र दनुवारी भाषाका आधारभूत क्षेत्रका शब्द सङ्कलन गर्नु जस्ता उद्देश्य राखिएको पाइन्छ। सिन्धुली जिल्लाको कमला खोच क्षेत्रमा बोलिने दनुवारी भाषाबाट सामग्री सङ्कलन गरी सम्बन्धित मातृभाषाबाट रुजु गरिएको प्रस्तुत शोध क्षेत्रीय अध्ययन विधिमा आधारित छ। पाँच अध्यायमा संरचित उक्त शोधपत्रको निष्कर्षमा दनुवारी भाषामा आदर नपाइएको, कर्तामा मात्र वचन सीमित रहेको, सामान्य बर्तमान /सामान्य भविष्यत् कालको निर्माण क्रमशः + सियो/छ /छे र + बो/ब/तो धातु प्रयोग भएको उल्लेख छ। उनले दनुवारी भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा पद सङ्गतिमा के कति त्रुटि हुन्छ भन्ने कुरालाई देखाउन सकेका छैनन्। उनले केवल दनुवारी भाषाभित्र रहेर आफ्नो अध्ययनलाई प्रस्तुत गरेका छन्।

मिश्र (२०५६) द्वारा *“कक्षा ५ उत्तीर्ण थारू भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन”* शोधपत्रमा विमातृ भाषी विद्यार्थीहरूले भाषा सिक्दा गर्ने

त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण भएको पाइन्छ । क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधिमा आधारित यस शोधमा डाटा उपत्यकाका चार वटा विद्यालयहरूका असी जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाका रूपमा लिएर विभिन्न प्रश्नावलीहरू तयार पारी नमुना विद्यार्थीहरूलाई परीक्षण गरेर प्राप्त तथ्याङ्कलाई व्याख्या विश्लेषण पद्धतिद्वारा निष्कर्षमा पुग्ने काम गरिएको पाइन्छ । सात अध्यायमा समेटिएको उक्त शोधको निष्कर्षमा थारू भाषी विद्यार्थीहरूले भेदकभेद्य सम्बन्धमा लिङ्गको मेल गराउन नसकेका कर्ता र क्रियाविचको पद सङ्गतिमा पनि प्रशस्तै त्रुटि भेटिएको उल्लेख छ । नगर क्षेत्रका विद्यार्थीहरूको तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेको कुरा उल्लेख छ । यस अध्ययनमा नेपाली भाषा दोस्रो भाषाका रूपमा सिकने विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण वर्णन र विश्लेषण गरी त्रुटि निराकरणका सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

गौतमले (२०६९) *कक्षा छ मा अध्ययनरत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले पद सङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन* शीर्षकमा शोध तयार पारेका छन् । कक्षा छ मा अध्ययनरत राजवंशी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको पद सङ्गतिमा गरेका त्रुटिहरू पहिल्याउनु, राजवंशी भाषामा प्रयुक्त पद सङ्गति व्यवस्था पहिचान गर्नु, उक्त विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा गर्ने पद सङ्गति सम्बन्धी त्रुटिहरूको पहिचान र विश्लेषण गर्नु आदि जस्ता उद्देश्यहरू राखिएका छन् । विशेष गरी पन्ध्र/पन्ध्र छात्रछात्रा गरी जम्मा साठी जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाका रूपमा लिई प्राथमिक र द्वितीय स्रोतको प्रयोग गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । व्याख्या विश्लेषण पश्चात् पद सङ्गति सम्बन्धी त्रुटि नगरी लेख्ने विद्यार्थीहरू कोही पनि नभेटिएको तथा आदरसङ्गति र वचनसङ्गति सम्बन्धी त्रुटि गरेको जस्ता निष्कर्षहरू प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । दोस्रो भाषाको रूपमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई ध्यानमा राखेर प्रचलित पाठ्यक्रममा आवश्यक परिमार्जन गर्नु पर्ने र नेपाली भाषा शिक्षणप्रति देखिएको नकरात्मक धारणालाई हटाई आवश्यक शैक्षिक सामग्री प्रयोग गरी प्रभावकारी शिक्षण गरिनु पर्ने जस्ता सुझावहरू दिइएको छ ।

दाहालले (२०६९) *'कक्षा छ का मगर भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन'* शीर्षकमा शोध तयार पारेकी छिन् । शोधका क्रममा मगर भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा गर्ने विकासशीलतासँग सम्बन्धित त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु,

भाषाकोटिका आधारमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउनु जस्ता उद्देश्य राखिएको पाइएको छ । यस क्रममा विशेष गरी क्षेत्रीय अध्ययन विधिलाई अबलम्बन गरी सिन्धुली जिल्लाका विभिन्न विद्यालयहरूका ४० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुना जनसङ्ख्या मानी अध्ययनलाई अगाडि बढाइएको पाइयो । अध्ययनले उक्त भाषी विद्यार्थीहरूले एउटै वाक्यात्मक आवृत्ति गर्ने खालका अव्यवस्थित त्रुटिहरू गर्ने, भाषाको सैद्धान्तिक ज्ञान प्राप्त भए पनि असावधानिगत उत्तर व्यवस्थित त्रुटिहरू गर्ने साथै वर्ण विन्याससँग सम्बन्धित विभिन्न त्रुटिहरू गर्ने भन्ने निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ । नेपाली मातृभाषी विद्यार्थी सो सरह बनाउन पनि मगरभाषी विद्यार्थीहरूलाई हिज्जे, वर्ण विन्याससँग सम्बन्धित भई त्रुटि क्षेत्रको पहिचान गरी बढीभन्दा बढी अभ्यास गराउनु पर्ने सुझाव दिइएको छ ।

पराजुलीले (२०६९) *“कक्षा सातमा अध्ययनरत धिमाल भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन”* शार्षकमा शोध गरेकी छिन् । शोधका क्रममा धिमाल भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठनको क्रममा गर्ने त्रुटि पहिल्याउनु, उक्त त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु तथा त्रुटिहरूको कारण पत्ता लगाउनु जस्ता महत्वपूर्ण उद्देश्य राखिएको छ । शोधविधिका सन्दर्भमा खास गरी प्राथमिक स्रोतबाट सामग्री सङ्कलन गर्ने तथा विशेष गरी क्षेत्रीय अध्ययन विधिको उपयोग गरी शोधकार्य अगाडि बढाइएको छ । निष्कर्षको रूपमा खास गरी दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने प्रकृतिया मातृभाषाबाट प्रभावित हुने, लिङ्गीय विभेद प्रयोगका सन्दर्भमा विशेष त्रुटि देखिएको, विशेष्य र विशेषकको व्याख्यामा वचनको प्रयोग नमिलेको साथै आदर पुरुषगत आदि क्षेत्रमा समेत मातृभाषाको प्रभावले त्रुटि हुन गएको निष्कर्ष निकालिएको छ । विशेष गरी दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली शिक्षण गर्दा विद्यार्थीहरूमा सम्भावित त्रुटि क्षेत्रहरूको प्रशस्त प्रयोग, उच्चारण तथा वाक्य गठन सम्बन्धी अभ्यास गराउनु पर्ने निष्कर्ष पेस गरिएको छ ।

नेवारी भाषा बोल्ने वक्ताहरूमा पनि विभिन्नता रहेको छाखासगरी धुलिखेल आसपासमा बोलिने नेवार मातृभाषी विशेष सग मिल्ने रामेछाप जिल्लाका नेवार मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूले नेपाली सिक्ने क्रममा गर्ने त्रुटिको अध्ययन कसैले नगरेको प्रस्तुत पूर्वकार्यको समीक्षापश्चात प्रष्ट हुन्छ । यसर्थ रामेछाप जिल्लाका नेवार मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषा सिकाइमा क्रममा त्रुटि पहिचान गरी त्यसको निराकरणका उपाय

खोजी सम्बन्धित क्षेत्रमा सामान्यीकरण समेत अध्ययन गर्नु जरुरी छ । त्रुटिका सम्भाव्य क्षेत्र पहिचान गर्न र अध्ययनलाई निष्कर्षमा पुऱ्याउन पूर्व अध्ययनको समिक्षाले आधार प्रदान गरेको छ । साथै यो अध्ययन गर्नु अत्यावश्यक, सान्दर्भिक र नविन हुने कुरामा थप सहयोग मिलेको छ ।

२.२ त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

२.२.१ त्रुटिको परिचय

भाषा सामाजिक वस्तु हो । मानिसले भाषा समाजबाटै आर्जित रूपमा प्राप्त गर्दछ । भाषा सिक्ने क्रममा सिकारुले अनेकौं प्रयत्न र भूलहरु गरिरहेको हुन्छ । अर्थात् भाषा सिकाइ कठिन कार्य भएकाले सहजै रूपमा एकैचोटि सिक्न र सिकाउन सम्भव छैन । यसरी हेर्दा भाषा सिकाइ पहिलो भाषाको रूपमा, दोस्रो भाषाको रूपमा र अन्य भाषाको रूपमा हुने गर्दछ । जस्तो रूपमा भाषा सिकेको भए पनि यो सिकाइ त्रुटि निरपेक्ष हुन सक्दैन । पहिलो भाषा मानिसले अनियन्त्रित र स्वतन्त्र वातावरणमा सिक्दछ भन दोस्रो भाषा नियन्त्रित वातावरणमा सिक्दछ । जसरी भाषा सिकेको भए तापनि सिकारुहरूले आफूले गरेको त्रुटिबाट आवश्यक सुधार गर्दै भाषा सिक्ने क्रम चलिरहेको हुन्छ ।

विद्यार्थीहरूको भाषिक प्रयोगमा भएका त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गर्नु त्रुटि विश्लेषण हो । भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले के कस्ता त्रुटिहरू के कति कारणले गर्दछन् तिनको वर्णन विश्लेषण हुन्छ । त्रुटि विश्लेषणमा त्रुटिका प्रकार, प्रकृति, क्षेत्रहरूको खोजी गरिन्छ र निराकरणका उपायहरू अपनाइन्छ । भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि स्वभाविक रूपले हुन्छ । विना त्रुटि भाषा सिकाइ हुँदैन । त्रुटिहरू न्यूनीकरण गर्दै लैजानु भाषा सिकाइको प्रक्रिया अन्तर्गत पर्दछ । त्यसैले त्रुटिहरू कम हुनु भनेको सिकाइ सबल हुनु हो । तसर्थ त्रुटिको न्यूनताले भाषिक दक्षताको सङ्केत गर्दछ । त्रुटि कुनै कमजोरी नभएर भाषा सिकाइको अभिन्न पक्ष हो । त्यसैले त्रुटिलाई स्वभाविक प्रक्रियाको रूपमा लिनुपर्दछ ।

त्रुटि विश्लेषण मूलतः दोस्रो भाषा वा अन्य भाषाका सन्दर्भमा विकसित दृष्टिकोण वा पद्धति हो । (अधिकारी २०५९:१२८) भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा १९७० पछि त्रुटि

विश्लेषणको महत्व बढेको पाइन्छ । यो व्यतिरेकी विश्लेषणपछि देखा परेको हो । यो प्रायोगिक भाषा विज्ञानको एक महत्वपूर्ण शाखा पनि हो । यसले भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुले गर्ने त्रुटिको अध्ययन गर्दछ । सिकारुले पहिलो भाषाको मानक रूप सिक्दा गर्ने त्रुटिको अध्ययन साथै दोस्रोभाषा सिक्दा हुने त्रुटिको अध्ययनमा केन्द्रित रहन्छ । भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिहरूलाई संरचनावादीहरूले नकरात्मक रूपमा हेर्दै अभ्यासको कमी एवम् असफलताको द्योतक मान्दछन् भने मनोवादीहरू यसलाई सकारात्मक रूपमा हेर्दै भाषा सिकाइको स्वभाविक प्रकृतिया मान्दछन् । भाषा सिकाइको प्रकृतियामा त्रुटि स्वभाविक प्रकृतिया हो । तसर्थ त्रुटि भाषा सिकाइ प्रकृतियाको प्रकृति तथा प्रवृत्ति हो । साथै यो सफलताको द्योतक समेत मानिन्छ ।

२.२.२ त्रुटि विश्लेषणको परिभाषा

त्रुटि विश्लेषणका सम्बन्धमा विभिन्न भाषाविद्हरूले आआफ्ना मतका आधारमा परिभाषित गरेका छन् । जसमध्ये केही महत्वपूर्ण परिभाषालाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

- (क) डेभिड क्तिस्टल : भाषा शिक्षण र सिकाइमा त्रुटि विश्लेषण एक प्रविधि हो जसको माध्यमद्वारा विदेशी भाषा सिक्किरहेको व्यक्तिले गर्ने त्रुटि वा भूलहरूको पहिचान वर्गीकरण तथा व्यवस्थित व्याख्या गरिन्छ । सिकारुले सामर्थ्यको कुन हदसम्म प्राप्त गर्न सकेको छ यो कुरा उसले गरेका त्रुटिहरूबाट व्यवस्थित ढंगले भल्किन्छ ।
- (ख) लड्म्यान डिक्सनरी अफ अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्स : त्रुटि विश्लेषण दोस्रो भाषा तथा विदेशी भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन र विश्लेषण हो ।
- (ग) एस.पिट.कर्डर : भाषा सिकाइका क्रममा सिक्ने व्यक्तिहरूले गरेका त्रुटिहरूको अध्ययनबाट उसको त्यस क्षेत्रमा कित्तिको ज्ञान छ भन्ने कुरा अनुमान गर्न सकिन्छ । यसबाट उसले अब कुन कुन कुरा सिक्न बाँकी छ, सो पत्ता लगाउन सकिन्छ ।

- (घ) डा. पारसमणि भण्डारी : भाषा सिक्ने वा भाषाको प्रयोग पार्ने क्रममा मानिसहरुले के कस्ता त्रुटिहरु गर्दछन् र त्यस्ता त्रुटि के कारणले गर्दा भएका हुन भन्ने कुराको अध्ययन विप्लेषण गर्ने कामलाई त्रुटिविप्लेषण भनिन्छ ।
- (ड.) डा. यादव प्र. लामिछाने भाषा सिकाइ शिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटिको उच्च महत्व रहन्छ । भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुले गर्ने त्रुटि र त्रुटिका कारणहरु के कस्ता रहेका छन् भन्ने अध्ययन त्रुटि विप्लेषण हुन्छ ।
- (च) दुङ्गेल र दाहाल : भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरुले केकस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरु के कारणले गर्दछन् भनी गरिने अध्ययन र विश्लेषण जसले ती त्रुटिहरुको निराकरण गर्न महत्वपूर्ण सहयोग गर्दछ, त्यसलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ ।

प्रस्तुत परिभाषाका आधारमा हामी के भन्न सक्छौं भने भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरुले केकस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरु के कारणबाट गर्ने गर्दछन् भनी गरिने अध्ययन विश्लेषण जसले ती त्रुटिहरुको निराकरण गर्न महत्वपूर्ण सहयोग गर्दछ, त्यसलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ ।

त्रुटि विश्लेषणलाई सिकाइका क्रममा प्रायोगिक अध्ययनका रूपमा लिइन्छ, जसले भाषा सिकाइका महत्वपूर्ण स्थान ओगट्दछ । त्रुटिलाई भाषा सिकाइका क्रममा कमजोरी, भूल र अक्षमताको रूपमा नलिई, भाषा सिकाइको स्वभाविक रूपमा लिनु पर्दछ । भाषा शिक्षण तथा सिकाइमा देखा परेका समस्याहरुलाई निराकरण गर्न सिकारुले गरेका त्रुटिहरु पहिचान र वर्गीकरण गरी त्यसको कारण पत्ता लगाएर न्यूनीकरणका उपायहरु खोजिने हुँदा भाषा शिक्षण र सिकाइमा त्रुटि विश्लेषणको स्थान महत्वपूर्ण रहेको देखिन्छ । परम्परागत भाषा शिक्षणमा सिकारुले गरेका त्रुटिहरुलाई नकरात्मक रूपमा लिइएको पाइन्छ, तर आधुनिक भाषा शिक्षण विद्यार्थी केन्द्रित हुने हुनाले यसका त्रुटिबाट आगामी भाषा सिकाइको अनुमान गर्न सहायक हुने हुनाले त्रुटि विश्लेषण भाषा शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउन सहयोगी हुने देखिन्छ ।

२.२.३ त्रुटि विश्लेषणको उद्देश्य

त्रुटि विश्लेषण मूलतः भाषा शिक्षण तथा सिकाइसँग सम्बन्धित भएकाले यसले भाषा सिकाइको क्रममा सिकारुले गर्ने त्रुटिहरूको वर्गीकरण र व्याख्या विश्लेषण गरी समस्या निराकरणार्थ उपायहरू खाजी गर्दछ । मोटामोटी रूपमा यसका उद्देश्यहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- (क) सिकारुले सिकि रहेको भाषाको क्षमता पत्ता लगाउन,
- (ख) सिकारुले लक्ष्य भाषा सिकने प्रक्रिया पहिल्याउन,
- (ग) भाषा सिकाइका क्रममा देखिने साझा समस्याहरू पहिचान गर्न,
- (घ) उपर्युक्त समस्याहरू समाधानका उपायहरू पत्ता लगाउन ।

२.२.४ त्रुटि विश्लेषणको महत्व र उपयोगिता

त्रुटि विश्लेषणको महत्व र उपयोगितालाई निम्न बुँदामा उल्लेख गरिन्छ :

- सिकारुको भाषा सिकाइ क्तिताकलापको बारेमा जानकारी लिन ।
- शिक्षकलाई शैक्षणिक योजना निर्माण गर्न त्रुटि विश्लेषणले मद्दत गर्ने र यसले आगामी योजना निर्माण गर्न समेत सहयोग गर्ने ।
- शिक्षण सामग्री र अभ्यास निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउने ।
- त्रुटि विश्लेषणबाट व्याकरणगत अभ्यासहरू विद्यार्थीका त्रुटिहरू पहिचान गरी सिकारुको क्षमता पत्ता लगाई त्यसमा सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गर्न मद्दत गर्दछ ।
- त्रुटि विश्लेषणका माध्यमबाट मनोभाषा विज्ञान र व्यतिरेकी भाषा विज्ञानसँग सम्बन्धित भाषा सिकाइगत पूर्वानुमानको परीक्षण गर्न सकिन्छ ।
- त्रुटि विश्लेषणबाट पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइको विकास प्रक्रियाको जानकारी हासिल गर्न सकिन्छ ।

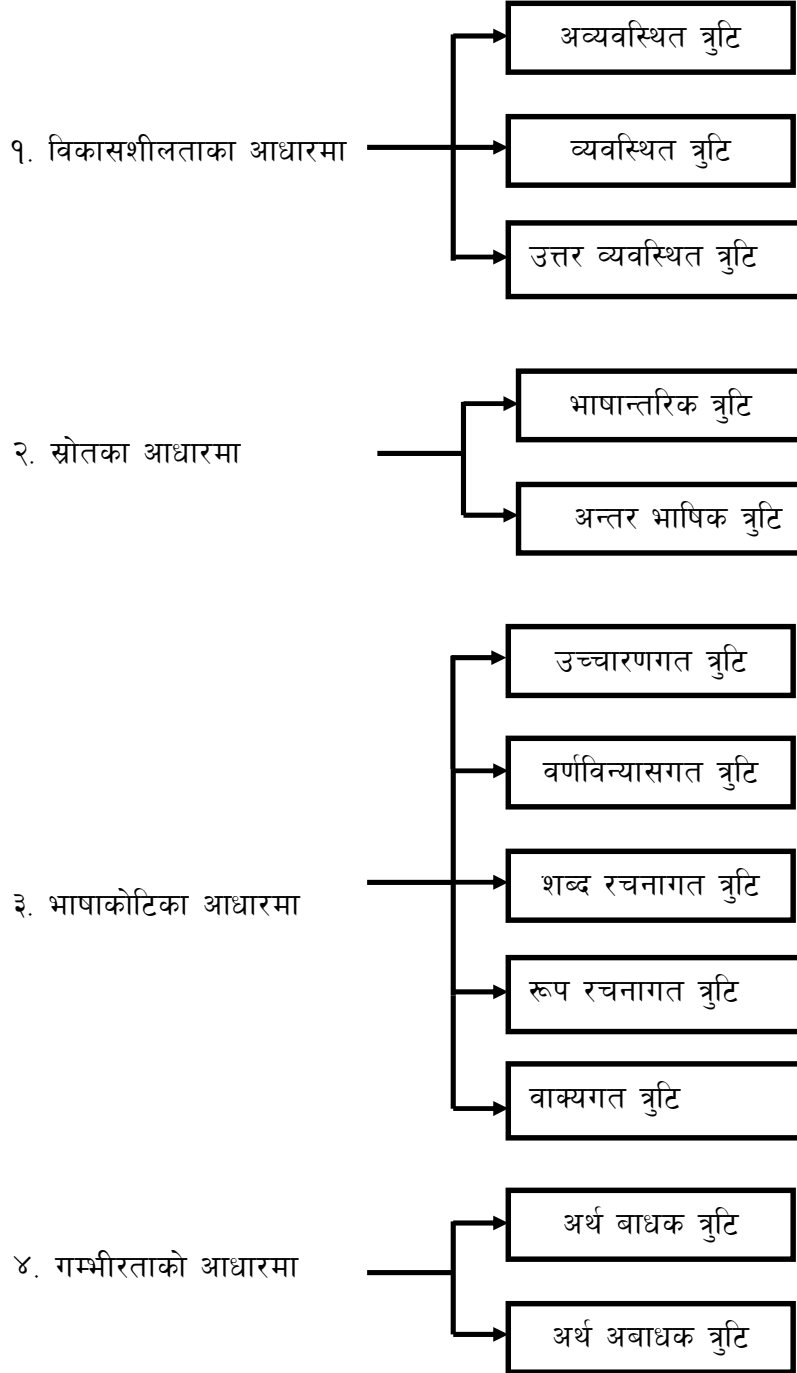
- व्यतिरेकी विश्लेषणमा पूर्वानुमानलाई प्रमाणीकरण वा अप्रमाणीकरण गर्न मद्दत गर्दछ ।

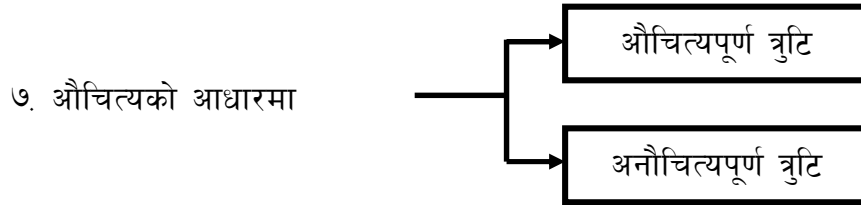
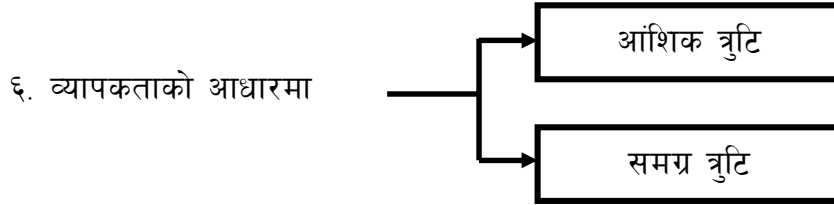
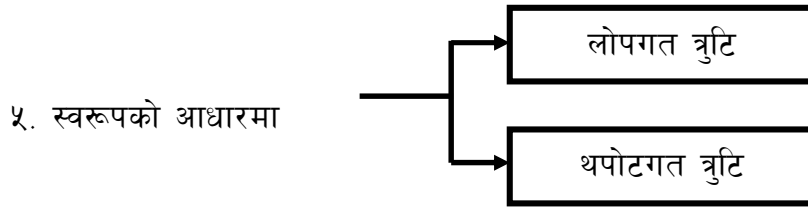
२.२.५ त्रुटिको वर्गीकरण

भाषा सिकाइको क्रममा देखिएका त्रुटिहरूलाई विविध प्रकृतिको आधारमा निम्नानुसार वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

तालिका एक

त्रुटिको वर्गीकरण

२.२.५.१ विकासशीलताका आधारमा

भाषा सिकाइ एकैचोटि नभई क्रमिक रूपमा हुने हुँदा यो विकासशील हुन्छ । विकासशीलताका आधारमा भाषा सिकाइमा हुने त्रुटिलाई तिन प्रकारले वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

(क) अव्यवस्थित त्रुटि

यस्ता त्रुटिलाई प्रारम्भिक त्रुटि पनि भनिन्छ । यस प्रकारको त्रुटिमा सिकारुले गर्ने त्रुटि एकै प्रकारको नभई भिन्न भिन्न प्रकृतिका हुन्छन् । कुनै एक पटक एक अव्यवस्थित त्रुटि गर्दछ र अर्को पटक अर्को प्रकृतिको त्रुटि गर्दछ भने त्यस्ता त्रुटिलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू अनियमित र असावधानीगत त्रुटिहरू हुन । यस्ता त्रुटिहरू समूहपरक नभई व्यक्तिपरक हुन्छन् । जस्तै: नेपाली वक्ताले वातावरण शब्दलाई फरक फरक उच्चारण गर्नु आदि ।

(ख) व्यवस्थित त्रुटि

शिक्षणमा सचेत हुँदा हुँदै अर्थात् अन्य भाषा सिकाइमा सिकारुस्वयम् सचेत हुँदा हुँदै पनि सुधार्न नसकिने त्रुटिलाई व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । व्यवस्थित त्रुटिले सिकारुको स्रोत भाषा र लक्ष्यभाषाको सङ्क्रमणकालीन अवस्थाको प्रतिनिधित्व गर्दछ । प्रायः जसो यस प्रकारको सिकारुले मातृभाषा बाहेक अन्य भाषा सिक्दा गलत सामान्यीकरण, भाषिक ज्ञानको अभाव वा भ्रामक व्युत्पत्तिका कारण सिर्जना हुन्छ । जस्तै ग+यो = जायो, हु+यो = हुयो आदि । यस प्रकारको त्रुटि समूहपरक हुन्छ । भाषा शिक्षण तथा सिकाइमा यस्ता खाले त्रुटि चुनौतीपूर्ण रहेको हुन्छ ।

(ग) उत्तर व्यवस्थित त्रुटि

भाषाका नियमहरूको ज्ञान भइ सकेर पनि सिकारुले असावधानीपूर्वक गलत प्रयोग गरी हुने त्रुटिलाई उत्तर व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । सैद्धान्तिक नियमहरूको ज्ञान भएर पनि अभ्यासको कमी र असावधानीले यस्ता त्रुटिहरू हुन्छन् । यसलाई असावधानीगत त्रुटि पनि भन्न सकिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू अस्थीर हुन्छन् । सचेत प्रयोग र अभ्यासले यस्ता त्रुटिहरूको न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । जस्तै ईय र करण प्रत्यय लागेका (अपवाद बाहेक) शब्दहरू त्यस स्थानमा दीर्घ लेख्नुपर्ने नियम थाहा हुँदा हुँदै ह्रस्व लेख्नु ।

२.२.५.२ स्रोतका आधारमा

त्रुटिको स्रोत भन्नाले सिकारुले सिकि रहेको भाषा होस् वा दोस्रो भाषा होस् । सिकि रहेको भाषामा स्रोतभाषाको प्रभावले वा लक्ष्य भाषाको प्रभावले त्रुटि भइ रहेका हुन्छन् भन्ने सवालको निरूपण गर्दछ । स्रोतका आधारमा त्रुटिलाई दुई वर्गमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

(क) भाषान्तरिक त्रुटि

सिकारुले सिकिरहेको भाषाको भाषिक व्यवस्थासँग सम्बन्धित त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: कमल विद्यालय जायो, ऊ परीक्षामा उत्तीर्ण हुयो । यस्ता त्रुटिहरू सिकिरहेको भाषाका नियमहरूको गलत ठम्याइ र सामान्यीकरणबाट हुने गर्दछ ।

(ख) अन्तर भाषिक त्रुटि

सिकारुले सिकि रहेको लक्ष्यभाषाका नियम र प्रयोगसँग असम्बन्धित तर अन्य भाषा अर्थात् स्रोतभाषा वा अन्य कुनै भाषाको नियम र प्रयोगको नक्कल वा सामान्यीकरणबाट

हुने त्रुटिलाई अन्तर भाषिक त्रुटि भनिन्छ । विशेषतः स्रोतभाषाको प्रभावले लक्ष्य भाषामा हुने त्रुटिलाई यस प्रकारको त्रुटि भनिन्छ । जस्तै -म ता हिँड्न सक्दैनौ है ।

२.२.५.३ भाषाकोटिका आधारमा

भाषाका विभिन्न कोटि (तह) हरू हुन्छन् । जस्तै: उच्चारण, वर्ण विन्यास, आकारगत, अर्थतात्विक, शब्द भण्डारगत, वाक्य रचनागत र शैलीगत पर्दछन् । यी विभिन्न कोटिहरूमा सिकारुले विभिन्न प्रकारका त्रुटिहरू गर्ने गर्छन् । यसरी त्रुटि भाषाको कुन कोटिको हो सो कुरा पहिचान गरी भाषा सिकाइका त्रुटिहरूको न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । त्रुटि विश्लेषण गर्दा प्राप्त त्रुटिहरू भाषाको कुन कोटिको सो पत्ता लगाउनु आवश्यक हुन्छ । त्यसबाट भाषाको त्रुटिको स्रोत पहिचान गरी त्रुटि निराकरणका उपायहरू पत्ता लगाउनु आवश्यक हुन्छ । यसबाट भाषाको त्रुटिको स्रोत पहिचान गरी त्रुटि निराकरणका उपायहरू पत्ता लगाउन सजिलो पर्छ । विशेषतः सिकारुका त्रुटिहरू भाषाकोटि भित्रकै विभिन्न पक्षसँग आवद्ध रहेका हुन्छन् । जस्तै - तिमी -टिमी (उच्चारणगत), गइन- गैन वर्णविन्यासगत), गएको-जाएको (रूपरचनागत) आदि जस्ता त्रुटिहरू भाषिक कोटि अन्तर्गतका त्रुटि हुन ।

२.२.५.४ गम्भीरताको आधारमा

भाषा मुख्य रूपमा विचार विनिमयको साधन हो । यसका निमित्त भाषाका दुई पक्ष रहेका हुन्छन् बोध र अभिव्यक्ति । भाषाले विचारको बहन गर्ने हुँदा भाषामा अर्थ हुन्छ । भाषाका सिकारुले भाषा प्रयोग गर्दा अर्थतात्विक हिसाबले दुई प्रकारले गल्ती गरेको देखिन्छ, ती निम्न रहेका छन् :

(क) अर्थबाधक त्रुटि

जुन त्रुटि हुँदा अर्थ बुझ्न कठिन पर्छ वा अर्थको अनर्थ लाग्न जान्छ, त्यस्तो त्रुटिलाई अर्थबाधक त्रुटि भनिन्छ । विशेष गरेर यस्ता त्रुटिहरू अति सामान्यीकरण गर्ने प्रवृत्तिका कारण हुने गरेको पाइन्छ । जस्तै; निम्न शब्द निर्माण हुँदा - आमा + बाबु = आमाबुबा, र मामा + घर = मामाघर हुन्छ भन्ने बुझेर कुरा + सुरा = कुरासुरा, मर + मसला = मरमसला हुन्छ भन्ने ठान्नु चाहिँ त्रुटि हो । साथै खान्छको भूतकाल खायो सिकेका आधारमा खान्छको जायो बनाउनु यस्ता त्रुटिहरूले अर्थमा बाधा पुऱ्याउँछ ।

(ख) अर्थ अबाधक त्रुटि

सिकारुले यस्ता त्रुटिहरू गर्छन् जसले गर्दा अर्थमा अर्थमा पुनै बाधा उत्पन्न हुँदैन, त्यस्ता त्रुटिहरू अर्थअबाधक त्रुटि हुन् । जस्तै; गीत-गीत, पनि-पनी, पानी-पानि, रीति-रिती लेख्दा त्रुटि हुने भएको भए पनि यसले अर्थमा कुनै बाधा पार्दैन ।

२.२.५.५ स्वरूपको आधारमा

त्रुटिको बाह्य स्वरूप कस्तो छ ? त्यसको आधारमा गरिएको त्रुटिको वर्गीकरणलाई नै स्वरूपको आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू दुई प्रकारका हुन्छन् , लोपगत र थपोटगत ।

(क) लोपगत त्रुटि

सिकारुले सिकि रहेको भाषा बोल्दा वा लेख्दा कतिपय वर्ण, शब्द छुटाउने हुन्छ यस्ताखाले त्रुटिलाई लोपगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै; माराज (महाराज), पाउछ (पाउँछ), मान (महान) ।

(ख) थपोटगत त्रुटि

स्रोतभाषाको अनुभवलाई सामान्यीकरण गर्दा अथवा अन्य कुनै प्रभावले सिकारुको लक्ष्य भाषा प्रयोग गर्दा केही ध्वनि वर्ण शब्द आदिको अनावश्यक थपोट गरी त्रुटि गर्ने गर्दछन् । जस्तै : परसाद (प्रसाद), अस्थायी (अस्थायी), इस्कूल (स्कूल), पर्तेक (प्रत्येक), सेरेष्ठ (श्रेष्ठ), मइले (मैले), तँइले (तैँले) ।

२.२.५.६ व्यापकताका आधारमा

कुनै पनि सिकारुले भाषा सिकाइको क्रममा भाषाको कुन कति हदको त्रुटि गरेको छ । त्यसलाई सीमाङ्कन गर्न व्यापकताको आधार लिइन्छ व्यापकताको आधारबाट त्रुटिलाई दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ

(क) आंशिक त्रुटि

कुनै वाक्यको खास अंशमा देखिने त्रुटिलाई आंशिक त्रुटि भनिन्छ । यस्तो त्रुटि विशेष गरेर वाक्यको कुनै शब्दमा भएको हुन्छ । यस्ता त्रुटिहरू प्राय अर्थ अबाधक हुन्छन् । जस्तै; हरि कीताब कीनेर घर गयो । गीता पानि भर्न जान्छे ।

(ख) समग्र त्रुटि

कुनै पनि वाक्यको संरचनागत त्रुटि हुनुका साथै अर्थ बाधक त्रुटि हुन गए त्यस्तो पदावलीगत तथा समग्र त्रुटि हुन जान्छ । यस्तो त्रुटिलाई गम्भीर त्रुटिको रूपमा हेरिन्छ । जस्तै; दिदी पखाल्छ । मेरो आमाको दिदीको छोरी गयो ।

२.२.५.७ औचित्यका आधारमा

भाषा सिकारुले गर्ने त्रुटिलाई औचित्यपूर्ण र अनौचित्यपूर्ण गरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । कतिपय त्रुटिहरू व्याकरणिक दृष्टिले त्रुटिपूर्ण देखिए तापनि सन्दर्भगत हिसाबले ठिक हुन सक्दछन् । यस्तो त्रुटिलाई औचित्यपूर्ण त्रुटि मान्न सकिदैन । जस्तै; कल्पना घर बसेकी छ । व्याकरणिक हिसाबले यो वाक्य त्रुटिपूर्ण देखिन्छ, किनभने कल्पनासँग स्त्रीलिङ्गी क्तिया छे हुनु पर्ने हो तापनि चलनचल्तीका दृष्टिले त्रुटि रहित देखिन्छ । तर यस्ता त्रुटिहरूलाई औचित्यपूर्ण त्रुटि भनिन्छ, र यस्ता त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्नु नै त्रुटि विश्लेषणको कार्यक्षेत्र हो ।

२.२.६ त्रुटि विश्लेषणको पद्धति

त्रुटि विश्लेषण वास्तवमा भाषा शिक्षणको सन्दर्भमा लागु गरिने प्रकृतिया हो । कुनै प्रकृतियाको क्रम र विधि हुन्छ । प्रमुखतः विधि र प्रकृतिको आधारमा त्रुटि विश्लेषण पद्धतिहरू दुई प्रकारका रहेका छन् पूर्व निर्धारित कोटि पद्धति र पश्च निर्धारित कोटि पद्धति ।

२.२.६.१ पूर्व निर्धारित कोटि पद्धति

सर्वप्रथम विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू के कस्ता भाषा व्याकरणगत कोटि अन्तरगतका हुन सक्दछन्, तिनको प्रकृति र प्रकार पहिला नै अनुमान गरिन्छ । प्राप्त त्रुटिहरूलाई उक्त पूर्व निश्चित कोटिगत (उच्चारण, हिज्जे, वाक्य, रूप आदि) स्तम्भहरूमा

भरिन्छ । यसरी उक्त कोटिका विभिन्न पक्षहरू छुट्याएर राखिन्छ साथै तालिकीकरण गरी त्रुटिहरूको कोटि र उपकोटि छुट्याई वर्णन र विश्लेषण गरिन्छ ।

२.२.६.२ पश्च निर्धारित कोटि पद्धति

यस अन्तरगत सर्वप्रथम विद्यार्थीहरूले बोलेका वा लेखेका खास अभिव्यक्तिहरू सङ्कलन गरी तिनको अध्ययन गरेर मात्र त्रुटिहरूको पहिचान गर्ने तथा छानबिन गर्ने गरिन्छ र वर्गीकरण समेत गरिन्छ । यस क्रममा त्रुटिहरूको प्रकृति हेरेर मात्र त्रुटिको कोटि वा उपकोटि छुट्याउने काम गरिन्छ ।

२.२.७ त्रुटि विश्लेषण प्रक्रिया

सिकारुले भाषा सिकाइको क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण कसरी गर्ने भन्ने सवाल नै त्रुटि विश्लेषण प्रक्रिया हो । कुनै पनि प्रक्रिया पूरा हुन विभिन्न चरणहरू पार गर्नु पर्छ । प्रायोगिक भाषा वैज्ञानिक एस.पिट.कर्डरले त्रुटि विश्लेषणका मुख्य गरी त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण र विश्लेषण) तिन चरणहरू उल्लेख गरिएको छ । समग्रमा त्रुटि विश्लेषण गर्दा निम्न लिखित प्रक्रियाहरूको उपयोग गर्नु पर्ने हुन्छ ।

२.२.७.१ त्रुटिको पहिचान र सामग्री सङ्कलन

यो त्रुटि विश्लेषणको प्रथम र महत्वपूर्ण चरण हो । यस चरणमा त्रुटि कहाँ र कसरी भएको छ भन्ने कुराको पहिचान गरिन्छ । यस चरणमा निम्न बमोजिमका प्रक्रियाहरू पर्छन् :

(क) आदानात्मक र प्रदानात्मक प्रकारका त्रुटि

सुनाइ र पढाइको क्रममा गर्ने त्रुटिहरू आदानात्मक प्रकृतिका हुन्छन् भने बोलाइ र लेखाइको क्रममा गर्ने त्रुटिहरू प्रदानात्मक प्रकृतिका हुन्छन् । तसर्थ त्रुटि पहिचान गर्दा सो आदानात्मक र प्रदानात्मक कुन प्रकारको त्रुटि हो भन्ने कुरामा त्रुटि विश्लेषक होसियार रहन आवश्यक छ ।

(ख) सामूहिक वा व्यक्तिगत त्रुटि

यस प्रकारका त्रुटिहरू कतिपय सामूहिक प्रकृतिका हुन्छन् भने कतिपय व्यक्तिगत प्रकृतिका त्रुटि हुन्छन् । सामूहिक त्रुटिहरू व्यवस्थित प्रकृतिका हुन्छन् भने व्यक्तिगत त्रुटिहरू अव्यवस्थित प्रकृतिका हुन्छन् ।

(ग) खुला र लुप्त त्रुटि

सजिलै पहिचान हुने त्रुटि खुला त्रुटि हो भने पहिचान गर्न कठिन त्रुटि लुप्त हो । खास गरी बोलाइ र लेखाइ सिपका त्रुटिहरू खुला प्रकारका त्रुटिहरू हुन्छन् भने सुनाइ र पढाइका त्रुटिहरू लुप्त प्रकारका हुन्छन् ।

२.२.७.२ त्रुटिको बर्गीकरण

सिकारुको अभिव्यक्तिको क्रममा भएका त्रुटिहरू सही पहिचान गरिसके पश्चात् सो त्रुटिको सामूहिकीकरण गर्ने कार्य यस चरणमा गरिन्छ । सङ्कलित त्रुटिहरूको व्याख्या विश्लेषण गर्न थप सहयोग होस् भन्ने उद्देश्यले उपकोटिका आधारमा सूचीबद्ध गरी वर्गीकरण गर्नु पर्दछ ।

२.२.७.३ त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण

त्रुटिलाई वस्तुगत विश्लेषणका आधारित भई वर्णन गरिएको हुन्छ । जस अन्तर्गत प्रसंगगत, विषयगत, सामाजिक तथा पाठगत त्रुटिहरूलाई समावेश गरी यसमा वर्णन गरिन्छ । अर्थात् त्रुटि कुन प्रकारको हो ? त्रुटि हुनुका कारणहरू केके हुन् ? स्रोत भाषाको कारण वा पाठ्य सामग्रीको अस्पष्टताको कारण त्रुटि भएका हुन् ? आदि जस्ता विषयका आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्ने कार्य यस चरणमा गरिन्छ ।

२.२.७.४ त्रुटिको निराकरण

यो त्रुटि विश्लेषण प्रक्रियाको अन्तिम चरण हो । यस चरणमा पूर्व प्रक्रिया वा अध्ययन विश्लेषणबाट मूल्याङ्कन गरि सकेपश्चात् उक्त त्रुटिहरू निराकरण गर्न के-कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्न सम्भव छ ? त्यसको निराकरणका उपाय सहित सुझाव पेस गरिन्छ । जसले विद्यार्थीहरूमा निहित त्रुटिहरूको निराकरण गर्न सहयोग गर्दछ ।

२.२.८ त्रुटिका सम्भाव्य क्षेत्रहरू

त्रुटिका विभिन्न क्षेत्रहरू हुन सक्छन् । तीमध्ये केही सम्भाव्य क्षेत्रहरू निम्नानुसार छन् :

- (क) उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि
- (ख) शब्द रचना सम्बन्धी त्रुटि
- (ग) रूप रचना सम्बन्धी त्रुटि
- (घ) शब्द प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि
- (ङ) वाक्य सम्बन्धी त्रुटि

(च) वर्ण विन्यास सम्बन्धी त्रुटि

२.२.९ नेवारी भाषाका व्यतिरेकी विशेषताहरु

- नेवार भाषाको आफ्नै लिपि (रन्जना) रहेको ।
- क्षेत्रीयताका आधारमा नेवार भाषा फरक फरक रहेको ।
- नेवार भाषाको उच्च मध्यम र निम्न आदरार्थी क्रियापद एउटै भएको ।
- नेवार भाषाको वचनगत क्रियापद एउटै भएको ।

२.२.१० सारांश

कुनैपनि भाषा सिकाइ त्रुटिरहित हुनसक्ने प्रायनिश्चित छ । भाषा सिक्ने क्रममा त्रुटिका विभिन्न क्षेत्रहरु पहिचान गर्न सकिन्छ । यसर्थ भाषा सिक्ता सामना गर्नु पर्ने प्रमुख समस्यामध्ये वाक्य गठन सम्बन्धी त्रुटि एक हो । त्रुटिले सिकारुको भाषिक विकासको चित्र दिनुका साथै आवश्यक सुधारको सूचना प्रदान गर्दछ । भाषा सिकाइका क्रममा गरिने त्रुटिहरु लक्ष्य भाषाको सिकाइमा मात्र होइन नेपाली मातृभाषीले मानक नेपाली सिक्ता पनि गर्न सक्छ । भाषा सिकाइको प्रारम्भमा जो कोहीले पनि त्रुटि गर्दछ । कुनै पनि सिप हासिल गर्नको लागि प्रयत्न र भूल दुबै अनिवार्य सर्तका रूपमा रहन्छन् । कुनै भाषाको भाषिक नियमहरु प्रयोग गर्ने क्षमताको अभावमा गरिने भाषिक नियमको गलत प्रयोग नै त्रुटि हो ।

शिक्षण सिकाइ कार्यकलापमा त्रुटि विश्लेषणको ठूलो महत्व रहेको हुन्छ । सिकारुले भाषा सिक्ने प्रक्रिया थाहापाउन र शिक्षकले शिक्षण प्रक्रियामा सुधार ल्याउन मद्दत पुर्याउने कार्य त्रुटि विश्लेषणले गर्दछ । त्रुटिका स्रोत र कारक तत्वहरु पत्ता लगाई त्रुटिका सम्भाव्य क्षेत्रहरु, त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण र न्यूनीकरण गर्ने कार्य त्रुटि विश्लेषणमा पर्दछ । त्रुटि सङ्कलन, वर्गीकरण, व्याख्या वर्णन र निराकरण जस्ता त्रुटिका विश्लेषण पद्धतिहरु यस अन्तर्गत पर्दछन् । भाषाका सिकारुले मातृभाषाका प्रभावले वा अन्य कारणले गर्दा पदहरुको मेल र व्याकरणात्मक सम्बन्धमा वा अन्य वाक्य गठनका प्रक्रियामा त्रुटिहरु गर्ने गर्दछन् । वाक्य गठनका निश्चित पद्धति र प्रकृया हुने गर्दछन् त्यसलाई ख्याल नगरी वाक्य गठन नभई दिदा अर्थ बाधकको भूमिका निभाई अर्थको अनर्थ लागेको देखिन्छ

भने कतिपय त्रुटिहरू हास्यास्पद र बेढङ्गको समेत हुन पुगेको देखिन्छ । अतः भाषा सिक्ने क्रममा त्रुटि विश्लेषण प्रायोगिक र सैद्धान्तिक दुबै दृष्टिले महत्वपूर्ण मान्न सकिन्छ ।

अध्याय तिन

शोध विधि

३.१ शोध विधि

शोध प्रक्रियाका सन्दर्भमा खासगरी क्षेत्रीय अध्ययन विधिलाई मुख्य मानि अन्य भाषिक अनुसन्धानका विधिहरू वर्णनात्मक, पुस्तकालयीय अध्ययन विधिहरूको समेत प्रयोग गरिने छ । साथै सामग्री सङ्कलनको विधि, प्रक्रिया र अध्ययन विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार तयार पारी निम्नानुसारको अध्ययन प्रक्रियालाई अगाडि बढाइएको छ :

३.१.१ नमुना जनसङ्ख्या छनोट

रामेछाप जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत साठी जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा लिइएको छ ।

३.१.२ सामग्री सङ्कलन

जुनसुकै अध्ययनलाई पूर्णता प्रदान गर्न आवश्यक सामग्री (तथ्य)संकलन गर्नु पर्दछ । यस अध्ययनसँग सम्बद्ध रही सामग्री सङ्कलनगर्ने क्रममा प्राथमिक स्रोतलाई अधिकतम प्रयोगका गरी सम्बन्धित अध्ययन क्षेत्रमा गएर सामग्री सङ्कलन गरिएको छ भने भाषागत सैद्धान्तिक अध्ययनका लागि आवश्यकता अनुसार द्वितीय स्रोतलाई समेत उपयोग गरिएको छ ।

३.१.३ सामग्री निर्माण

यस अध्ययनका लागि कक्षा आठको नेपाली पाठ्य पुस्तकसँग सम्बन्धित रही वाक्य गठन (लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर) लाई आधार मानी नेवार भाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने सम्भावित त्रुटिक्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रश्नावली तयार गरिएको छ । यस क्रममा विभिन्न किसिमका प्रश्नहरू निर्माण गरिएको छ । जस्तै: निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्ने, स्वतन्त्र लेखनसँग सम्बन्धी प्रश्नहरू, अनुवाद गर्ने प्रश्नहरू रहेका छन् ।

३.१.४ सामग्रीको पूर्व परीक्षण

परीक्षणका लागि निर्माण गरिएका प्रश्नावलीलाई उक्त ६ वटै विद्यालयहरूका ६० जना विद्यार्थीहरू मध्ये २५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूमा पूर्व परीक्षण गरी त्यसकै आधारमा

जटिल र अनावश्यक प्रश्नहरू हटाइएको छ र थप अन्य प्रश्नहरूको विश्लेषण, छलफल गरी परिष्कार र परिमार्जन साथ अन्तिम रूप दिइएको छ ।

३.१.५ अन्तिम परीक्षण प्रशासन

शोधकार्यलाई पूर्णतादिन वस्तुगत तथ्य सङ्कलन गर्ने उद्देश्यका साथ निर्मित प्रश्नावलीलाई सम्बन्धित विद्यालयमा गई छनोटमा परेका ६० जना विद्यार्थीहरूलाई भर्न लगाई सङ्कलन गरिएको छ ।

३.१.६ व्याख्या विश्लेषण

प्रस्तुत अध्ययन त्रुटि विश्लेषणसँग बढी सम्बन्धित भएकाले प्राप्त सामग्रीका आधारमा विद्यार्थीहरूमा देखिएको त्रुटिहरू पहिचान र वर्गीकरण साथै उक्त सामग्रीलाई व्याख्या विश्लेषणका साथ निष्कर्ष प्रदान गरिएको छ । त्रुटिहरू पहिचान र वर्गीकरण गर्न नमुनाको लागि रामेछाप जिल्लाको दक्षिणी भेगका ६ वटा विद्यालयका साठ्ठी जना विद्यार्थीहरूले दिएका प्रश्नको जवाफको आधारमा विभिन्न तालिका र स्तम्भ चित्रद्वारा स्पष्ट पारिएको छ ।

वाक्य गठन सम्बन्धी समग्र त्रुटिहरूको वर्गीकरण

४.१ परिचय

नेवार मातृभाषाको पृष्ठभूमिमा नेपाली सिक्किरहेका कक्षा आठका नेवार भाषी विद्यार्थीहरूको वाक्य गठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्न परीक्षण गरिएको थियो । उक्त परीक्षण प्रतिक्रियालाई आधार बनाएर हेर्दा वाक्य गठन सम्बन्धी विभिन्न खालका त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइएको छ । खासगरी लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरलाई आधार बनाई निर्मित प्रश्नावली प्रशासन पश्चात त्रुटिका क्षेत्रहरू पहिचान गर्न सकिएको हो । पहिलो भाषाको पृष्ठभूमिमा रहीदोस्रो भाषाको वाक्य गठनमा विद्यार्थीहरू के-कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् भन्ने सवालमा प्राप्त तथ्यलाई विश्लेषणार्थ निम्नानुसार वर्गीकरण गरिएको छ ।

४.१.१ लिङ्गगत त्रुटिको वर्गीकरण

कक्षा आठमा अध्ययनरत रामेछाप जिल्लाका विभिन्न विद्यालयहरूमा अध्ययनरत नेवार भाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाकारूपमा नेपाली भाषा सिक्दा वाक्य गठन अन्तर्गत गर्ने लिङ्गगत त्रुटिको निम्नानुसार वर्गीकरण गरिएको छ-

लिङ्गका आधारमा त्रुटिपूर्ण वाक्यहरू

- क) उनी विद्याल जान्छ ।
- ख) गाई यटैटिर आउँदैछे ।
- ग) भाइले सिनेमा हेरी ।
- घ) कुकुर घर पालुवा जनावनी हो ।
- ङ) बहिनीले किताब बोक्यो ।
- च) मास्टनी राम्ररी पढाउँछ ।
- छ) काकाले गीत गाइन् ।

(स्रोत: विद्यार्थीले भरेका प्रश्नावली)

प्रस्तुत वाक्यहरूलाई विश्लेषण गर्दा पहिलो भाषाको प्रभावले दोश्रो भाषामा लिङ्गगत त्रुटि प्रशस्त भएको देखिन्छ । वाक्य (क) मा उनी कर्तासँग जान्छ क्रियापद राखेको देखिन्छ । त्यसैगरी वाक्य (ख) मा गाई कर्तासँग क्रियापद आउँदैछे बनाइएको छ । क्रमशः

(ग) वाक्यमा भाइसँग हेरी, (घ) वाक्यमा कुकुर कर्ता अनुसार विधेय भागमा जनावर्नी बनाइएको पाइन्छ । अन्य वाक्यहरूमा पनि बहिनीसँग बोक्यो, काका कर्तासँग गाइन बनाएको देखिन्छ । जनावर्नी, मास्टर्नी जस्ता शब्दलाई प्रयोग गरी वाक्यमा स्त्रीलिङ्गी स्वरूप समेत प्रदान गर्ने गरेकी देखिन्छ ।

समग्र लिङ्गगत त्रुटिलाई हेर्दा नेवार मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूमा कर्ता अनुसार क्रियापदमा लिङ्गीय विभेद गर्न प्रसस्त चुकेका छन् । कर्ता पुलिङ्ग हुँदा क्रियापदमा स्त्रीलिङ्गीय प्रयोग स्त्रीलिङ्गीय कर्ताका साथमा पुलिङ्ग क्रियापदको प्रयोग गरेको पाइन्छ । मास्टर्नी र जनावर्नी जस्ता स्त्रीलिङ्गको सङ्केत गर्ने गलत प्रतिक्रियालाई हेर्दा मातृभाषाको प्रभाव स्पष्ट भल्कन्छ ।

प्रस्तुत नेवार भाषी विद्यार्थीहरूको वाक्य गठन सम्बन्धी लिङ्गगत त्रुटिलाई हेर्दा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग दुवै कर्ताका साथमा समान क्रियापदको प्रयोग गर्ने गर्नाले नेवारी भाषामा लिङ्ग भेद प्रस्ट नभएको देखिन्छ । त्यसैले कर्ता अनुसार क्रियापदको उचित संयोजन गर्न नसक्नाले मातृभाषाको प्रभावमा परी नेवार भाषी विद्यार्थीको नेपाली भाषाको वाक्य गठन प्रभावित भएको पाइन्छ । मास्टर्नी र जनावर्नी जस्ता पृथक प्रकृतिका स्त्रीलिङ्ग सङ्केत गर्ने शब्दको प्रयोगले वाक्य गठनमा प्रभाव पर्ने कुराको अभू थप पुष्टि गर्दछ ।

४.१.२ वचनगत त्रुटिको वर्गीकरण

नेपाली भाषामा वचनलाई परिमाणात्मक सङ्केत प्रस्तुत गर्ने तत्वका रूपमा हेरिन्छ । खासगरी वाक्य गठनका दृष्टिले वाक्यको कर्ता र कर्म अनुरूपतामा क्रियापदको संयोजन गरिनु पर्दछ । कर्ता र कर्मले लिएको वचन अनुरूप क्रियापदको व्यवस्था गर्नु पर्दछ, अन्यथा त्रुटि ठहर हुन्छ । परीक्षण प्रतिक्रियालाई हेर्दा नेवार भाषी विद्यार्थीहरू वाक्य गठन सम्बन्धी प्रशस्त वचनगत त्रुटि गरेको देखिन्छ । उक्त विद्यार्थीहरूले मातृभाषाको प्रभावमा परी गरेका नमुना वचनगत त्रुटिलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ-

वचनगत त्रुटियुक्त वाक्य	वचनका दृष्टिले सही वाक्य
क) मेरो गाउँमा ६० घर छ ।	क) मेरो गाउँमा ६० घर छन् ।
ख) म साँघुटार जान्छौं ।	ख) म साँघुटार जान्छु ।
ग) उनीहरु आउँदैछ ।	ग) उनीहरु आउँदैछन् ।
घ) भाइहरुले खात खायो ।	घ) भाइहरुले भात खाए ।
ङ) उनीहरु मन्दिर जान्छ ।	ङ) उनीहरु मन्दिर जान्छन् ।
च) बहिनी घाँस काट्छन् ।	च) बहिनी घाँस काट्छे/काट्छिन् ।

(स्रोत: विद्यार्थीले भरेका प्रश्नावली)

प्रस्तुत प्रश्नावली मार्फत प्राप्त प्रतिक्रियाको आधारमा वचनगत गलत तथ्यहरुलाई हेर्दा नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरुको नेपाली वाक्य गठनमा त्रुटि हुने प्रसस्त सम्भावना रहने देखिन्छ जस्तै वाक्य (क) मा पुरकको रूपमा आएको 'साठी' घरसँग 'छ' एक वचनको क्रियापद राखिएको देखिन्छ । यसले कर्मस्थानिक वचन व्यवस्थालाई ख्याल गरी क्रियापदमा उचित वचन व्यवस्था गर्न नसकेको ठहर हुन्छ । त्यसैगरी वाक्य (ख) र (च) मा एक वचनको कर्ताको साथमा बहुवचनको क्रियापद र वाक्य ग, घ र ङ मा बहुवचनका कर्ताका साथमा एकवचनका क्रियापदको प्रयोग गरिएको देखिन्छ ।

उक्त तथ्यहरुलाई हेर्दा नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरुको भाषिक पृष्ठभूमिले नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा वचनगत रूपमा त्रुटि हुने गरेको पुष्टि गर्न सकिन्छ । खासमा नेपालीको वचन व्यवस्था र नेवारीको वचन व्यवस्थामा एकरूपता नहुनु नै त्रुटिको प्रमुख जड हो भन्न सकिन्छ ।

४.१.३ पुरुषगत त्रुटिको वर्गीकरण

नेपाली भाषामा तीन प्रकारको पुरुष व्यवस्था छ । पुरुषको वास्तविक पहिचान सर्वनाम र क्रियापदबाट गर्न सकिन्छ । यसर्थ जुन पुरुषको कर्ता रहन्छ सोही अनुसारको क्रियापदको व्यवस्था गर्नु पर्दछ अन्यथा वाक्य गठन त्रुटिपूर्ण हुन पुग्दछ । पुरुषगत त्रुटिपहिचानार्थ परीक्षण प्रश्नावलीबाट प्राप्त गलत प्रतिक्रियालाई निम्नानुसार विश्लेषणार्थ उल्लेख गर्न सकिन्छ-

पुरुष परिवर्तन गर्न दिइएका वाक्य	प्रभावपूर्ण गलत प्रतिक्रिया
क) तँ काम गर्छस् । (प्रथम पुरुष)	क) म काम गर्छ ।
ख) उनीहरु बजार जान्छन् (प्रथम पुरुष)	ख) हामी बजार जान्छौं ।
ग) ऊ राम्ररी पढ्छ (द्वितीय पुरुष)	ग) उनी राम्ररी पढ्छ ।
घ) हामी फुटवल खेल्छौं । (द्वितीय पुरुष)	घ) हामीहरु फुटवल खेल्छौं ।
ङ) म खाना खान्छु । (तृतीय पुरुष)	ङ) तिमी खाना खान्छ ।
च) तिमी माछा मार्न जान्छौं । (तृतीय पुरुष)	च) तपाईं माछा मार्न गएका छिन् ।

(स्रोत: विद्यार्थीले भरेका प्रश्नावली)

प्रस्तुत प्रश्नावलीबाट प्राप्त तथ्यहरुलाई हेर्दा विभिन्न नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरुले भिन्न-भिन्न ठाउँमा विभिन्न खालका वचनगत त्रुटिहरु गरेको पाइन्छ । जस्तै वाक्य क र ख मा प्रथम पुरुषमा परिवर्तन गर्न दिइएको वाक्यहरुमा क्तमशः म, हामी कर्तासँग गर्छ र जान्छौं क्रियापद राखी गलत गरेको पाइन्छ । वाक्य ग र घ मा उनी र हामीहरु कर्ता राखी द्वितीय पुरुषमा परिवर्तन गर्नु गलतपूर्ण देखिन्छ । त्यसैगरी ङ र च वाक्यमा तृतीय पुरुषमा बदल्दा क्तमशः तिमी र तपाईं कर्ता राखी खान्छ र गएकाछिन् क्रियापद संयोज गरिएको छ ।

प्रस्तुत त्रुटिलाई निरूपण गर्दा नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरुले कम अभ्यास र असावधानीमा धेरै त्रुटि गरेको देखिन्छ तर जुन पुरुषको प्रयोग गरिएको छ सोही अनुसार क्रियापदको प्रयोग गर्न चुक्नु चै मातृभाषागत प्रभाव नै हो भन्न सकिन्छ ।

४.१.४ आदरगत त्रुटिको वर्गीकरण

नेपाली भाषामा आदर सम्बन्धी भाषाविद्हरु बिच मतैक्यता देखिदैन । आदर मानवीय भाषिक कार्य सम्पादन प्रक्रियामा आउने गर्दछ । व्याकरणिक कोटी भित्र आई विशिष्ट भूमिका निर्वाह गर्ने आदर मूलतः द्वितीय र तृतीय पुरुषमा व्यक्त हुन्छ । प्रथम पुरुषमा पनि आदर प्रयोग नहुने भन्ने होइन तर यसमा न्यून आदर रहने हुनाले त्यसले व्याकरणिक प्रयोजनमा आदरगत ठूलो प्रभाव पार्दैन । आदर बहुवचन र संयुक्त क्तियाद्वारा व्यक्त हुने गर्दछ । नेवार मातृभाषी भएका विद्यार्थीहरुले नेपाली वाक्य गठनका सन्दर्भमा के-कस्ता आदरगत त्रुटिहरु गर्दछन् वा कर्ता अनुसार आदरजनिक क्रियापदको संयोजन कसरी गर्दछन् भन्ने सन्दर्भका नमूना त्रुटिहरुलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ-

<u>कर्ता अनुसार आदर प्रयोगमा त्रुटीपूर्ण वाक्य</u>	<u>आदरगत त्रुटिरहित वाक्य</u>
क) दिदी चिठी लेख्दैछ ।	क) दिदी चिठी लेख्दै हुनुहुन्छ ।
ख) वुवा बजारबाट आएका छन् ।	ख) वुवा बजारबाट आउनु भएको छ ।
ग) आमा तरकारी पकाउँछ ।	ग) आमा तरकारी पकाउनु हुन्छ ।
घ) बहिनीले भात पकाउँछ ।	घ) बहिनीले भाग पकाउँछिन्/पकाउँछे ।
ङ) बाहुनीले चेलीलाई सिन्दुर हालिदिन्छन् ।	ङ) बाहुनीले चेलीलाई सिन्दुर हालिदिन्छिन्/दिनुहुन्छ
च) शिक्षकले गृहकार्य दिए ।	च) शिक्षकले गृहकार्य दिनुभयो ।
छ) ऊ छमछमी नाच्दै हुनुहुन्छ ।	छ) ऊ छमछमी नाच्दै छ ।

(स्रोत: विद्यार्थीले भरेका प्रश्नावली)

प्रस्तुत कर्ता अनुसार आदरजनित क्रिया प्रयोगयुक्त प्रतिक्रियालाई हेर्दा उक्त विद्यार्थीहरूको प्रशस्त त्रुटि देखिन्छ । जस्तै वाक्य क, ख, ग र घ वाक्यमा रहेका उच्च आदरार्थी कर्ताहरू दिदी, वुवा, आमा, शिक्षकका साथमा सोही अनुरूपको क्रियापद प्रयोग नगरी क्तमशः लेख्दैछ, आएका छन्, पकाउँछ, दिए जस्ता मध्यम र सामान्य आदरको प्रयोग गरेको देखिन्छ । वाक्य (ङ) मा बाहुनीका साथमा क्रियापदको प्रयोग हालिदिन्छ गर्नु एकसाथ नेवार विद्यार्थी लिङ्ग प्रयोग र आदर प्रयोगमा त्रुटि गर्छन् भन्ने कुरा देख्न सकिन्छ । त्यसैगरी वाक्य घ र छ मा बहिनी र ऊ कर्ताका साथमा क्तमशः पकाउँछ र नाच्दै हुनुहुन्छ क्रियापदको प्रयोग गर्नुले नेपाली वाक्य गठन र त्रुटि न्युनीकरण प्रक्रियामा शिक्षक र विद्यार्थी बिच सचेतता निर्माणको आवश्यकता देखिन्छ ।

यसर्थ विभिन्न प्रतिक्रियालाई हेर्दा नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठन सम्बन्धी आदर सम्बन्धी व्यवस्थामा समस्या रहेको प्रष्ट देखिन्छ । खासगरी उच्च आदर प्रयोग गर्नुपर्ने कर्ता जनित वाक्यका विभिन्न ठाउँमा न्यून र मध्यम आदरको प्रयोग गरिएको देखिनुले नेवार भाषामा आदर सम्बन्धी स्पष्ट व्यवस्था नभएको प्रष्ट हुन्छ । अधिकांश ठाउँमा न्यून आदरको प्रयोगमा विद्यार्थीहरू सफल छन् तर केही त्यस्ता त्रुटि देखिन्छ जुन शिक्षक र विद्यार्थी बिच नेपाली शिक्षण गर्दा प्रशस्त अभ्यास नहुँदा र असावधानीले देखा परेको हो भन्न सकिन्छ ।

अध्याय पाँच

नेवार भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको व्याख्या र विश्लेषण

५.१ वाक्य गठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

प्रस्तुत अध्ययन कक्षा आठमा अध्ययनरत नेवार भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन भएको हुनाले उक्त विद्यार्थीमा पहिलो भाषाको प्रभावले नेपाली भाषाको वाक्य गठन सम्बन्धी व्यवस्थामा के-कस्तो प्रभाव पार्दछ ? भनी विश्लेषण गरिएको छ । वाक्य गठन सम्बन्धी के-कस्ता त्रुटिहरू गर्ने गरेका छन् ? ती त्रुटिहरू कुन स्तरका छन् ? भनी यस अध्ययनमा तथ्याङ्कीय विश्लेषण गरिएको छ । अध्याय पाँचमा रामेछाप जिल्लाका ६ वटा विद्यालयका ६० जना नेवार मातृभाषी विद्यार्थीलाई भर्ना दिइएका प्रश्नावली प्रतिक्रियालाई आधार बनाइ त्रुटिहरूको वर्गीकरण गरिएको छ । खासगरी वाक्य गठनका सन्दर्भमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरसंग सम्बन्धित त्रुटिलाई व्याख्या विश्लेषण गर्ने र निष्कर्ष प्रधान गर्ने ध्येय रहेको छ । यसर्थ विद्यार्थी प्रतिक्रियालाई आधार बनाइ प्राप्त गरिएको तथ्यका आधारमा निम्न अनुसार व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ-

तालिका-दुई

समग्र वाक्य गठनगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण:

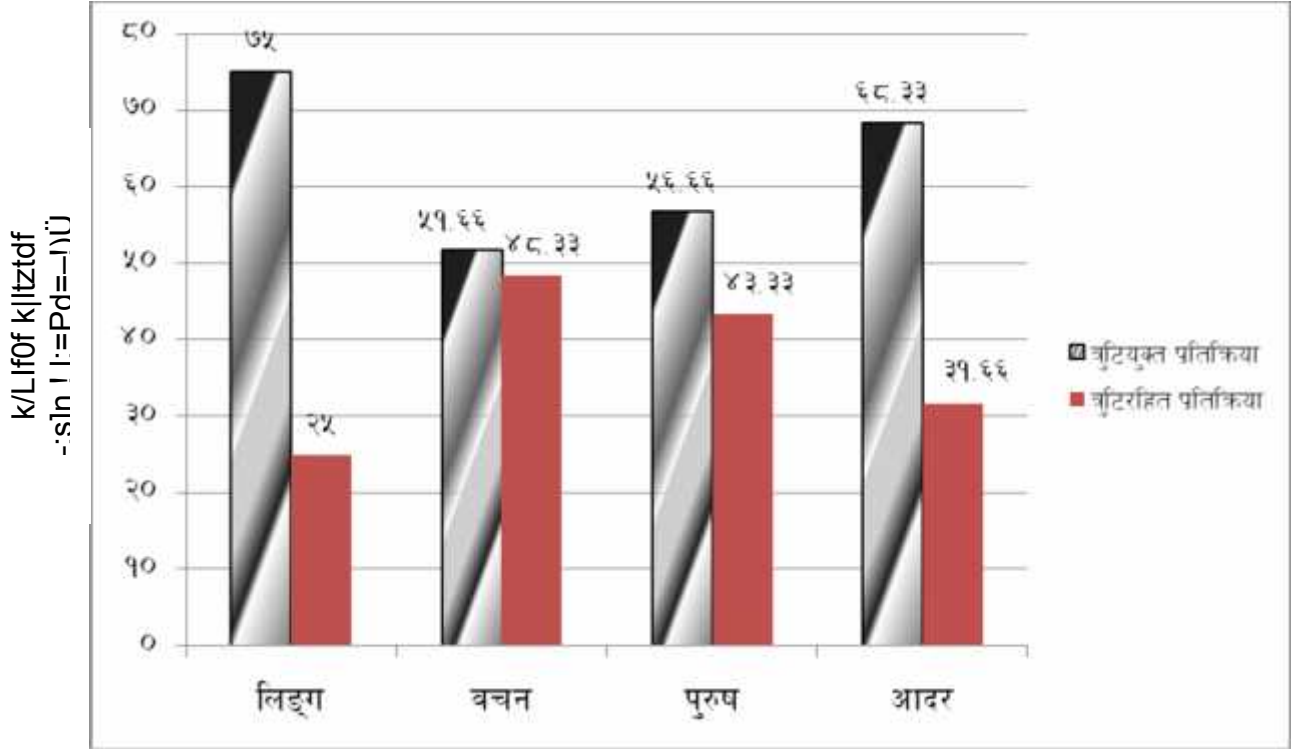
क्त.सं	वाक्य गठनका पक्षहरू	त्रुटियुक्त प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थीहरू		त्रुटि रहित प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थीहरू	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	लिङ्ग	४५	७५%	१५	२५%
२.	वचन	३१	५१.६६%	२९	४८.३३%
३.	पुरुष	३४	५६.६६%	२६	४३.३३%
४	आदर	४१	६८.३३%	१९	३१.६६%

(स्रोत : विद्यार्थीले भरेका प्रश्नावली)

स्तम्भचित्र-एक

माथिको तालिकालाई स्तम्भचित्रमा देखाउँदा

प्रस्तुत तालिका र स्तम्भ चित्रलाई आधार बनाई तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा नेवार मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनका सन्दर्भमा प्रशस्त त्रुटि गर्ने गर्दछन् भन्न सकिन्छ। परीक्षण परिणामलाई तथ्याङ्कीय स्वरूप प्रदान गरी विश्लेषण गर्दा लिङ्गमा ७५ प्रतिशत, वचनमा ५१.६६ प्रतिशत, पुरुषमा ५६.६६ प्रतिशत र आदरमा ६७.३३ प्रतिशत त्रुटियुक्त प्रतिक्रिया व्यक्त गरेको पाइएको छ। तथ्य र स्तम्भ चित्रबाट पनि सहज प्रमाणित भएको छ की नेवार भाषी विद्यार्थीले लिङ्ग र आदर सम्बन्धी व्यवस्थामा धेरै त्रुटि गर्ने गरेको पाइयो। त्रुटि रहित प्रतिक्रियालाई हेर्दा क्रमशः लिङ्गमा २५ प्रतिशत, वचनमा ४८.३३ प्रतिशत पुरुषमा ४३.३३ प्रतिशत र आदरमा ३२.६६ प्रतिशत मात्र वाक्य गठनमा सफल भएका छन्।

नेवार भाषी विद्यार्थीको नेपाली वाक्य गठनका सन्दर्भमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर जस्ता चार पक्षलाई आधार बनाई गरिएको अध्ययनको तथ्याङ्कका आधारमा प्रशस्त त्रुटि हुने गरेको प्रमाणित हुन्छ। लिङ्ग र आदर सम्बन्धी व्यवस्थामा त अझ बढी नै त्रुटि

देखिन्छ भने वचन र पुरुष सम्बन्धी त्यसको औसतमा केही कम त्रुटि भएको पाइन्छ । मातृ भाषाको व्यवधान र अभ्यासहीनताको कमीका आधारमा सवैभन्दा बढी लिङ्गमा सवैभन्दा कम वचनमा त्रुटि भएको छ । त्यसैगरी दोस्रोमा आदर र तेस्रोमा पुरुषगत त्रुटि भएको छ । यसर्थ समग्र वाक्य गठन व्यवस्थामा नेवार भाषी विद्यार्थी मातृभाषाबाट प्रभावित भई त्रुटि गर्दछन् भन्ने कुरा स्पष्ट छ ।

५.२ लिङ्गगत त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

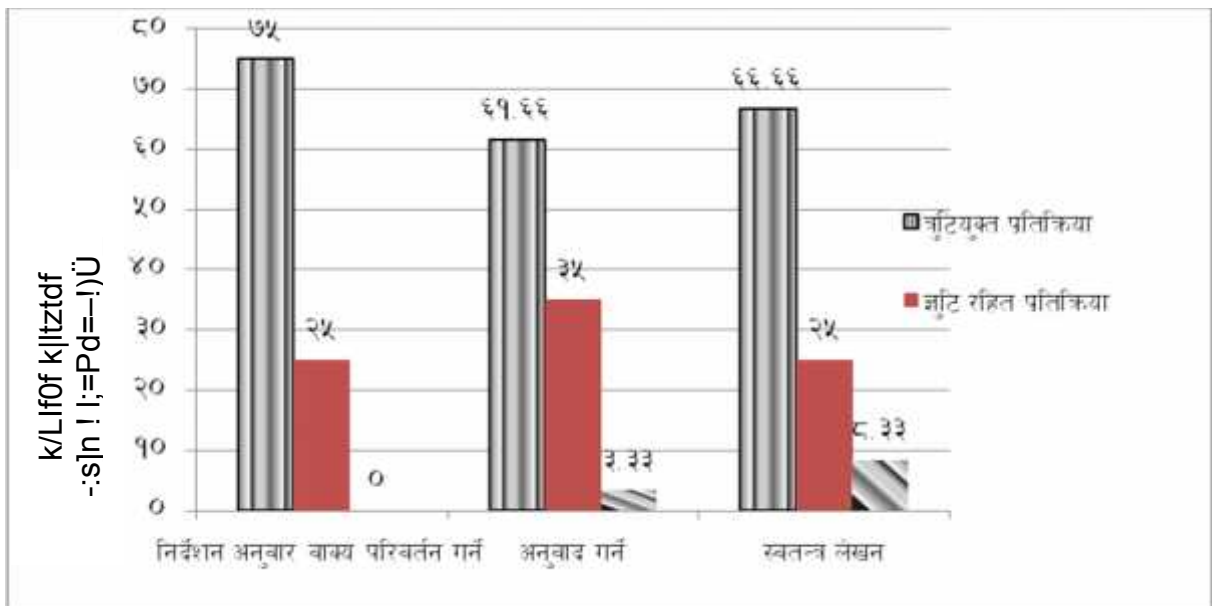
तालिका तिन

क्र.सं	प्रश्नको प्रकृति	त्रुटि युक्त प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत	त्रुटि रहित प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत	कुनै पनि प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्ने विद्यार्थी प्रतिशत
१.	निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्ने	७५%	२५%	-
२.	अनुवाद गर्ने	६१.६६%	३५%	३.३३%
३.	स्वतन्त्र लेखन	६६.६६%	२५%	८.३३%

(स्रोत : विद्यार्थीले भरेका प्रश्नावली)

स्तम्भ चित्र-दुई

माथिको तालिकालाई स्तम्भ चित्रमा देखाउँदा

प्रस्तुत तथ्यका आधारमा विश्लेषण गर्दा नेवार भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्य गठनमा अत्याधिक लिङ्गगत त्रुटि गर्ने गरेको देखिन्छ । लिङ्गगत त्रुटि पहिचान गर्न विभिन्न प्रकृतिका प्रश्नहरू बनाइ पीक्षण गरिएको थियो त्यही प्रश्न प्रकृति अनुसार त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण गर्दा निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्ने प्रश्नमा ७५ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । अनुवाद गर्ने र स्वतन्त्र लेखन सम्बन्धी प्रश्नावलीमा क्रमशः ६१.६६ र ६६.६६ प्रतिशत त्रुटि गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी अनुवाद गर्ने ३५ प्रतिशत, स्वतन्त्र लेखनमा र निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्ने २५ प्रतिशत विद्यार्थीले सही प्रतिक्रिया व्यक्त गरेका छन् । अनुवाद गर्ने र स्वतन्त्र लेखनमा क्रमशः ३.३३ र ८.३३ प्रतिशत प्रतिक्रिया नै व्यक्त नगरेको देखिन्छ ।

उक्त तथ्यलाई नियाल्ने हो भने कर्ता अनुसार क्रियापदको उचित प्रयोग गरी लिङ्गीय त्रुटि कम गर्न मातृ भाषाले व्यवधान खडा गरेको प्रष्ट देखिन्छ । नेवार भाषामा नै लिङ्ग व्यवस्था स्पष्ट नभएको स्त्रीलिङ्गीय र पुलिङ्गीय दुवै कर्तामा समान क्रियापदको प्रयोग गरी प्रशस्त त्रुटि गर्ने गरेको प्रमाणित हुन्छ । अर्कोतर्फ अभ्यासहीनता वा भाषिक समस्याले कतिपय प्रश्नको प्रतिक्रिया नै व्यक्त नगर्नाले नेवार भाषी विद्यार्थीको नेपाली वाक्य गठन व्यवस्थामा लिङ्गीय स्पष्टता नरहेको प्रष्ट हुन्छ ।

५.३ वचनगत त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

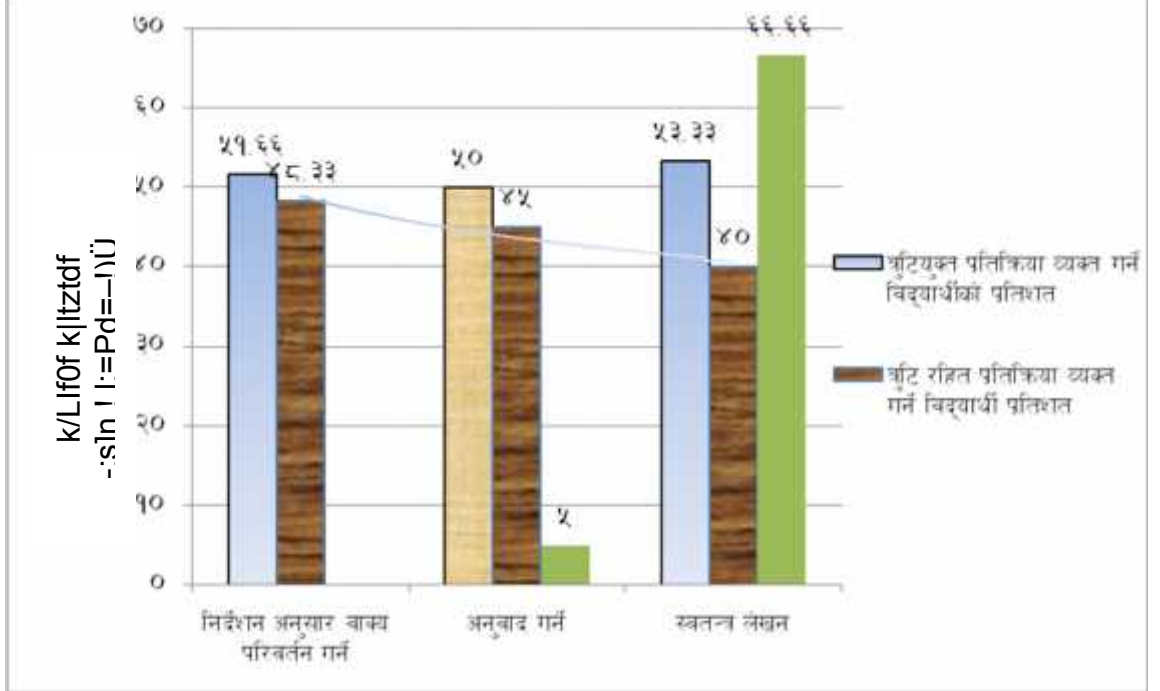
तालिका : चार

क्र.सं.	प्रश्नहरूको प्रकृति	त्रुटियुक्त प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थीको प्रतिशत	त्रुटि रहित प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत	कुनै पनि प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्ने विद्यार्थी प्रतिशत
१.	निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्ने	५१.६६%	४८.३३%	-
२.	अनुवाद गर्ने	५०%	४५%	५%
३.	स्वतन्त्र लेखन	५३.३३%	४०%	६.६६%

(स्रोत : विद्यार्थीले भरेका प्रश्नावली)

स्तम्भ चित्र-तिन

तालिकालाई स्तम्भ चित्रमा प्रस्तुत गर्दा

प्रस्तुत तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन व्यवस्थामा वचनगत त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । परीक्षण प्रश्नावलीलाई आधार बनाइ विश्लेषण गर्दा क्रमशः निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्नेमा ५९.६६ प्रतिशत अनुवाद गर्नेमा ५० प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ५३.३३ प्रतिशत त्रुटियुक्त प्रतिक्रिया व्यक्त गरेको पाइन्छ । त्यसैगरी वाक्य परिवर्तन गर्नेमा ४८.३३ प्रतिशत, अनुवाद गर्नेमा ४५ प्रतिशत, स्वतन्त्र र लेखनमा ४० प्रतिशत सही प्रतिक्रिया व्यक्त भएको छ । अनुवादमा ५ प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ६.६६ प्रतिशत कुनै प्रतिक्रिया प्राप्त नभएको स्थिति छ ।

नेवार भाषी विद्यार्थीहरू कर्ता र कर्म अनुसार उचित क्रियापदको संयोजन गरी स्तरीय वचन व्यवस्था मिलाउन सक्ने अवस्थामा देखिदैनन् । अन्य पक्षमा भन्दा सन्तोषजनक प्रतिक्रिया प्राप्त भएता पनि वचन व्यवस्था त्रुटि विहीन नै छ भन्न सकिदैन । परिमाणत्मक अवस्थितिको मूल्यका आधारमा क्रियापद व्यवस्था गरी सही वाक्य गठन गर्न

उक्त विद्यार्थीलाई प्रशस्त निर्देशन र अभ्यासको अभाव छ भन्न सकिन्छ । निष्कर्षत : नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्य गठनमा वचन सम्बन्धी प्रशस्त त्रुटि हुने प्रष्ट छ ।

५.४ पुरुषगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

तालिका पाँच

क्र.सं.	प्रश्नहरूको प्रकृति	त्रुटि युक्त प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थीको प्रतिशत	त्रुटि रहित प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत	कुनै पनि प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्ने विद्यार्थी प्रतिशत
१.	निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्ने	५६.६६%	२६.६६%	-
२.	अनुवाद गर्ने	६३.३३%	३६.६६%	-
३.	स्वतन्त्र लेखन	६०%	३५%	५%

(स्रोत : विद्यार्थीले भरेका प्रश्नावली)

स्तम्भचित्र-चार

माथिको तालिकालाई स्तम्भचित्रमा देखाउदा :

नेवार मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली वाक्य गठन सम्बन्धी गर्ने पुरुषगत त्रुटिसँग सम्बन्धित तथ्यलाई हेर्दा मातृभाषाको प्रशस्त प्रभाव परेको देखिन्छ। विभिन्न प्रकृतिका प्रश्न प्रतिक्रिया अनुसार क्रमशः वाक्य परिवर्तनमा ५६.६६ प्रतिशत, अनुवादमा ६३.३३ प्रतिशत, स्वतन्त्र लेखनमा ६० प्रतिशत त्रुटि गरेका छन्।

त्यसैगरी त्रुटिरहित प्रतिक्रिया व्यक्त गर्नेमा क्रमशः २६.६६ प्रतिशत, ३६.६६ प्रतिशत, ३५ प्रतिशत रहेको छन्। यसरी हेर्दा निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्नेमा सबैभन्दा कम सही प्रतिक्रिया छ भन्ने अनुवाद र स्वतन्त्र लेखनमा लगभग उस्तै स्थिति देखिन्छ। स्वतन्त्र लेखनमा भने ५ प्रतिशत विद्यार्थीले कुनै प्रतिक्रिया व्यक्त गरेको छैनन्।

प्रस्तुत तथ्यलाई हेर्दा नेवार मातृभाषी सम्पूर्ण विद्यार्थीहरू सर्वनाम र क्रियापदलाई संयोजनका साथ पुरुष व्यवस्था कायमगरी उपयुक्त वाक्यगठन गर्न सक्ने अवस्थामा छैनन्। कुन पुरुषको सर्वनाम युक्त उद्देश्य भाग छ त्यो ख्याल गरी विधेय भागमा उही पुरुषको क्रियापदको संयोजन गरी वचन व्यवस्था कायम र वाक्य परिवर्तन गर्न मातृभाषाले व्यवधान खडा गरेको नै हो भन्न सकिन्छ। अन्य पक्षमा भन्दा अभ्यासको कमीका कारण वा असावधानीले नेवार विद्यार्थीले धेरै त्रुटि गरेको जस्तो स्थिति देखिन्छ। तथापी मातृभाषाको प्रभाव पनि त्यतिकै रहेको छ।

५.५ आदरगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

तालिका छ

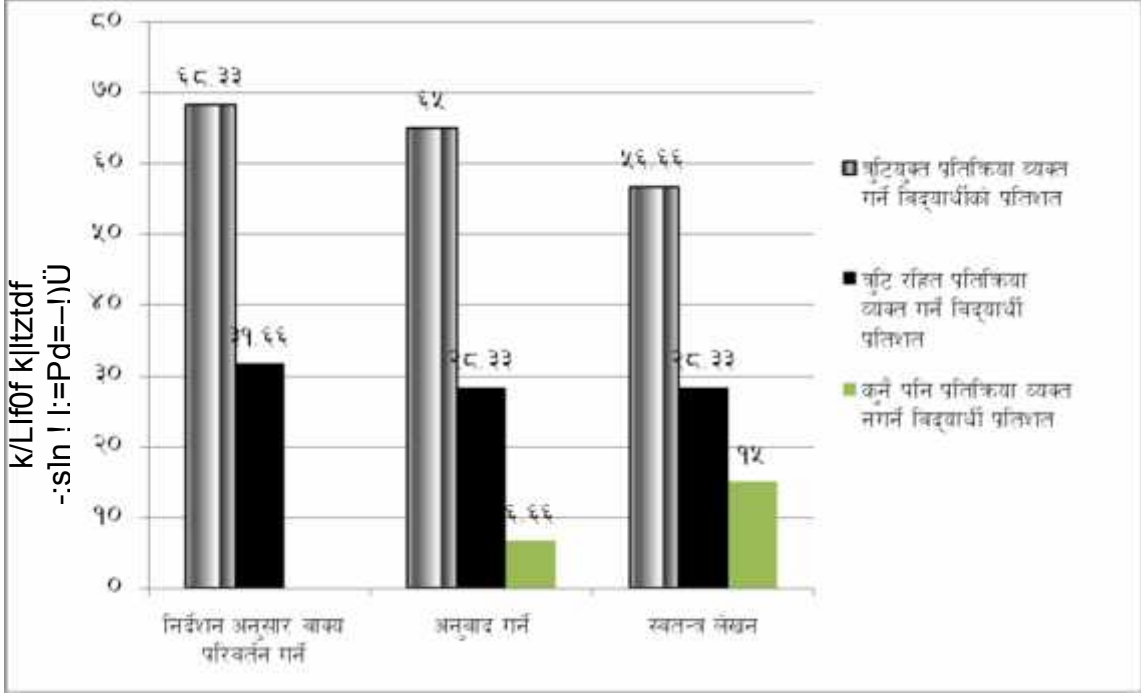
क्र.सं.	प्रश्नहरूको प्रकृति	त्रुटि युक्त प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थीको प्रतिशत	त्रुटि रहित प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत	कुनै पनि प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्ने विद्यार्थी प्रतिशत
१.	निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्ने	६८.३३%	३१.६६%	-
२.	अनुवाद गर्ने	६५%	२८.३३%	६.६६%
३.	स्वतन्त्र लेखन	५६.६६%	२८.३३%	१५%

स्रोत : विद्यार्थीले भरेका प्रश्नावली

स्तम्भचित्र पाँच

माथिको तालिकालाई स्तम्भचित्रमा देखाउँदा :

प्रस्तुत तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा क्लमश : वाक्य परिवर्तन गर्नेमा ६८.३३ प्रतिशत, अनुवाद गर्नमा ६५ प्रतिशत, स्वतन्त्र लेखनमा ५६.६६ प्रतिशत त्रुटियुक्त प्रतिक्रिया प्राप्त भएको छ । त्यसैगरी वाक्य परिवर्तनमा ३१.६६ प्रतिशत अनुवाद गर्नेमा र स्वतन्त्र लेखनमा २८.३३ प्रतिशतले त्रुटि रहित प्रतिक्रिया व्यक्त गरेका छन् । अनुवाद र स्वतन्त्र लेखनमै क्लमश ६.६६ प्रतिशत र १५ प्रतिशतले कुनै प्रतिक्रिया व्यक्त गरेका छैनन् ।

मानवीय भाषिक सम्पादन प्रक्रिया जनिता वाक्यहरुमा आदरको उपस्थिति रहन्छ, र द्वितीय र तृतीय पुरुषमा व्यक्त हुन्छ । नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरुमा आदरको प्रयोग गरी नेपाली वाक्य गठन गर्ने सन्दर्भमा अत्याधिक मध्यम र न्यून आदरको मात्र प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ । त्यसैले पनि नेवारी भाषामा आदरको स्पष्ट व्यवस्था नभएको र त्यसैको प्रभाव नेपाली वाक्य गठनमा परेको कुरा स्पष्ट छ । प्रथम पुरुषको कर्तामा न्यून वा मध्यम आदरको प्रयोग गर्दापनि हुनै अवस्थालाई ख्याल नगरी उच्च आदर समेतको प्रयोग गरिएको भेटिन्छ । निष्कर्षतः नेवार भाषी विद्यार्थीहरु नेपाली भाषाको वाक्य गठन गर्दा प्रशस्त आदरगत त्रुटि गर्ने गर्दछन् भन्न सकिन्छ ।

निष्कर्ष तथा सुझाव

६.१ अध्ययनको निष्कर्ष

भाषा सिकाइ विभिन्न क्रममा हुने गर्दछ। पहिलो भाषाको रूपमा आमाको काखबाटै प्राकृतिक ढङ्गले सिकाइ हुन्छ भने पहिलो भाषा (मातृभाषा) पृष्ठभूमिमा रही दोस्रो भाषाको रूपमा निश्चित प्रयोजनका लागि पनि भाषा सिकाइ हुन्छ। नेपाली भाषाको सन्दर्भमा पनि विद्यार्थीहरू पहिलो, दोस्रो र विदेशी भाषाको रूपमा सिकिरहेका हुन्छन्। यसरी कुनै पनि रूपमा भाषा सिक्दा त्रुटि हुनु स्वभाविक छ। भाषा सिकाइ प्रयत्न र भूलको माध्यमबाट अनुसरण गरी बालकले सिक्ने गर्दछन्। सिकाइको क्रममा गरिने त्रुटिलाई स्वभाविक रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ। पहिलो भाषा सिकाइको तुलनामा दोस्रो भाषा सिकाइको वातावरण अप्राकृतिक वा कृत्रिम हुने गर्दछ। नियन्त्रित वातावरणमा लक्ष्य प्राप्त स्वरूप सिक्ने भाषामा मातृ भाषाको प्रभाव वा अन्य कुनै कारणबाट त्रुटि हुने गर्दछ।

नेपाल बहुभाषिक मुलुक भएको हुनाले विद्यालयमा विभिन्न मातृभाषाको पृष्ठभूमि भएका विद्यार्थीहरूको उपस्थिति रहन्छ। उक्त अवस्थामा नेपाली भाषाको शिक्षण चुनौतिपूर्ण हुन्छ। यसको कारण पारिवारिक र विद्यालयीय बहुभाषिक वातावरण नै हो। परम्परागत रूपमा त्रुटिलाई असफलताको द्योतक मानिने सन्दर्भका विरुद्ध आधुनिक भाषा विज्ञानले त्रुटिलाई भाषा सिकाइको स्वभाविक प्रक्रियाको रूपमा लिएको छ। यसर्थ नेपाली भाषाको सिकाइ प्रक्रियामा गर्ने त्रुटिहरूलाई स्वभाविक रूपमा हेरी उक्त त्रुटि हुनको कारण त्रुटिको उचित वर्गीकरण र समाधानका उपाय साथ न्यूनीकरण गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ। नेपाली भाषालाई दोस्रो (लक्ष्य) भाषाको रूपमा सिक्ने सिकारुहरूको त्रुटिजनित अवस्था ख्याल गरी शिक्षणलाई थप व्यवहारिक र प्रभावकारी बनाउन अध्ययनले सहयोग गर्ने देखिन्छ।

प्रस्तुत शोध कक्षा आठमा अध्ययनरत नेवार भाषी विद्यार्थी र ती विद्यार्थीले नेपाली भाषाको वाक्य गठन गर्दा मातृभाषाको प्रभावमा रही गर्ने त्रुटि अध्ययन विश्लेषणसँग सम्बन्धित छ। उक्त अध्ययनलाई सार्थकता प्रदान गर्ने सन्दर्भमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र

आदर जस्ता व्याकरणिक पक्षहरुलाई आधार बनाइ नेवार विद्यार्थीको नेपाली वाक्य गठनमा के-कस्ता त्रुटि गर्छन भनी खोजी गरिएको छ । खोजीका क्रममा विद्यार्थीले विभिन्न प्रकृतिका त्रुटिहरु गर्ने गरेको पाइयो । खास गरी कक्षा आठको विद्यार्थीको क्षमतालाई मध्यनजर गरी सम्बन्धित पाठ्यपुस्तकको सहायतामा निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्ने, अनुवाद गर्ने र स्वतन्त्र लेखनसँग सम्बन्धित परीक्षण प्रश्नावली बनाई अध्ययनलाई अगाडि बढाइएको छ । ती प्रश्नावलीबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई आधार बनाई गरिएको व्याख्या विश्लेषणका आधारमा निम्न निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

- क) नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषाको वाक्य गठनका सन्दर्भमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर सम्बन्धी मातृभाषाको प्रभावमा परी प्रशस्त त्रुटिहरु गर्ने गरेको पाइन्छ ।
- ख) समग्र लिङ्गगत त्रुटिलाई हेर्दा नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरु कर्ता अनुसार क्रियापदको लिङ्गीय व्यवस्थापन गर्न प्रशस्त चुकेका छन् ।
- ग) पुलिङ्ग कर्तामा स्त्री लिङ्गीय क्रियापद र स्त्री लिङ्गीय कर्ताका साथमा पुलिङ्ग क्रियापदको प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ ।
- घ) कतिपय वाक्य गठनमा पुलिङ्ग र स्त्री लिङ्गीय दुवै कर्ताका साथ समान क्रियापदको प्रयोग गरी त्रुटि समेत गरेको भेटिन्छ ।
- ङ) मास्टर्नी र जनावर्नी जस्ता शब्दको प्रयोग गरी स्त्रीलिङ्गीय सङ्केत गर्ने गलत प्रतिक्रियालाई हेर्दा मातृभाषाको प्रष्ट प्रभाव परेको भन्न सकिन्छ ।
- च) निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्ने, अनुवाद गर्ने र स्वतन्त्र लेखन सबै प्रकृतिका परीक्षण प्रतिक्रियालाई विश्लेषण गर्दा मातृभाषाको प्रत्यक्ष प्रभाव र गौणरूपमा प्रयत्न वा अभ्यासको कमीले विभिन्न प्रकृतिका लिङ्गीय त्रुटिहरु भएका छन् ।
- छ) निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्नेमा ७५ प्रतिशत अनुवाद गर्नेमा ६९.६६ प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ६६.६६ प्रतिशत लिङ्गगत त्रुटियुक्त प्रतिक्रिया व्यक्त छ भने सही प्रतिक्रिया क्रमशः २५ प्रतिशत, ३५ प्रतिशत व्यक्त भएको पाइन्छ ।

- ज) वाक्य गठनमा वाक्यको कर्ता र कर्मले संकेत गरेको परिमाणात्मक स्थितिलाई ख्याल गरी स्वीकार हुने गरी क्रियापदको छनोट आवश्यक हुन्छ । जस्तै: मेरो गाउँमा ६० घर छ । यस वाक्यमा पुरकस्थानिक बहुवचनको परिमाणात्मक व्यवस्थालाई ख्याल नगरी एक वचनको क्रियापद राखिएको छ ।
- झ) नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरू एकवचनको कर्ताका साथमा बहुवचनको क्रियापद र बहुवचनको कर्ताका साथमा एक वचनको क्रियापदको प्रयोग गरी वचन व्यवस्थामा अपरिपक्व प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने गरेको देखिन्छ ।
- ञ) निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्ने, अनुवाद गर्ने र स्वतन्त्र लेखनसँग सम्बन्धित परीक्षण प्रतिक्रियाको आधारमा क्रमशः ५१.६६%, ५०% र ५३.३३% वचनगत त्रुटियुक्त वाक्य गठन गरेका छन् भने ४८.३३%, ४५% र ४०% वचनगत त्रुटि रहित प्रतिक्रिया व्यक्त गरेका छन् ।
- ट) पुरुष परिवर्तन गर्दा सर्वनाम र क्रियापदलाई ख्याल गर्नु पर्दछ नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरू पूर्णरूपमा उक्त कुराको विचार गरी वाक्य गठन गर्न असक्षम रहेको देखिन्छ ।
- ठ) प्रथम पुरुषको कर्ता भएको ठाउँमा द्वितीय र तृतीय पुरुषको क्रियापदको समेत प्रयोग गरेको पाइन्छ भने द्वितीय र तृतीय पुरुषको सर्वनामयुक्त कर्ताका साथमा पनि क्रियापद फरक पुरुषको राखेको पाइन्छ । जस्तै- म, हामी, कर्तासँग गर्छ र जान्छौं क्रियापद, तिमी र तपाईं कर्ता साथमा खान्छ र छिन क्रियापदको प्रयोग गरेको पाइन्छ ।
- ड) पुरुषगत वाक्य गठनको त्रुटि जनित वाक्य गठनको अवस्थालाई हेर्दा निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्नेमा ५६.६६ प्रतिशत, अनुवाद गर्नेमा ६३.३३ प्रतिशत, स्वतन्त्र लेखनमा ६० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटियुक्त प्रतिक्रिया व्यक्त गरेका छन् ।
- ढ) नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा अवस्था हेरी आदरगत उपयुक्त संयोजन गर्न प्रायः असक्षम रहेका छन् । जस्तै- दिदी र शिक्षक कर्ताका साथमा लेख्दैछु र दिए जस्ता निम्न र मध्यम आदरको क्रियापदको प्रयोग गरेको भेटिन्छ ।

- ण) खासगरी प्रथम र द्वितीय पुरुषका आदरयुक्त वाक्यहरूमा मध्यम र न्यून आदरको मात्र प्रयोग गरेको देखिन्छ ।
- त) आदरगत त्रुटियुक्त प्रतिक्रियालाई गर्दा निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्नेमा ६८.३३ प्रतिशत, अनुवाद गर्नेमा ६५ प्रतिशत, स्वतन्त्र लेखनमा ५६.६६ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेका छन् भने क्तमशः ३१.६६ प्रतिशत र २८.३३ प्रतिशत सही प्रतिक्रिया व्यक्त गरेका छन् ।
- थ) नेवार भाषामा आदरगत स्पष्ट व्यवस्था नभएको र त्यसको प्रत्यक्ष प्रभाव नेपाली वाक्य गठनमा परेको देखिन्छ ।
- द) नेपाली भाषा र व्याकरणलाई कतिपय विद्यालयहरूमा योग्य शिक्षकले शिक्षण गर्ने र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने उपयुक्त वातावरण निर्माण गरी प्रशस्त अभ्यास गर्न प्रेरित गर्नाले सही प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरू पनि रहेको देखिन्छ ।
- ध) तालिम तथा पुर्नताजगी तालिमको अभावले नेपाली भाषा र व्याकरण शिक्षण गर्ने शिक्षकहरूले आफूले सिकेका ज्ञानलाई समेत प्रयोगमा ल्याउन नसक्दा पनि धेरै त्रुटिहरू भएको देखिन्छ ।
- न) शिक्षकहरूमा परम्परावादी शिक्षण पद्धतिलाई आत्मासाथ गर्ने प्रवृत्ति कायमै रहनुले पनि त्रुटिको मात्रामा वृद्धि भएको देखिन्छ ।
- प) विद्यार्थीहरूको असचेतता वा असावधानीका कारण पनि विभिन्न प्रकृतिका त्रुटिहरू हुने गरेको देखिन्छ ।
- फ) नेपाली विषयप्रति शिक्षक र विद्यार्थीमा पर्ने नकारात्मक धारणा पनि त्रुटिको कारणको रूपमा लिन सकिन्छ ।
- ब) गलत सामान्यीकरण र मातृभाषाको आंशिक प्रभावले गर्दा पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

भ) कक्षा कार्य, गृकार्य, अतिरिक्त क्तियाकलाप, सह-क्तियाकलाप आदिको उचित र नियमित प्रयोगको अभावले पनि त्रुटि हुने गरेको देखिन्छ ।

६.२ सुभावहरु

प्रस्तुत अध्ययन विश्लेषण पश्चात प्राप्त निष्कर्षका आधारमा नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषाको वाक्य गठन सम्बन्धी देखा परेका समस्या र त्रुटिहरुको सुधारका लागि निम्न सुभावहरु पेस गरिएको छ ।

क) नेपाली भाषालाई लक्ष्य भाषाको रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरुको पृष्ठभूमी ख्याल गरी प्रभावकारी शिक्षण गर्नु पर्दछ ।

ख) नेवारी भाषा र नेपाली भाषाका बिच लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर सम्बन्धी समानता र भिन्नता पहिचान गरी शिक्षण र सिकाई वातावरण निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

ग) नेवार भाषी विद्यार्थीहरुलाई नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीका बिच सह अध्ययनको वातावरण निर्माण गरी भाषा सिकाई र वाक्य गठन प्रक्रियालाई अभि प्रभावकारी बनाउनु पर्ने ।

घ) त्रुटिका सम्भाव्य क्षेत्रहरुको पहिचान गरी विद्यालय र घरायसी वातावरणमा त्रुटि न्यूनिकरणका प्रशस्त अभ्यास गराउनुपर्ने ।

ङ) कक्षा कार्य, गृकार्य तथा अतिरिक्त कार्यकलापहरुमा विशेष जोड दिनुपर्ने ।

च) शिक्षक केन्द्रित विधिका विरुद्धमा विद्यार्थी केन्द्रित विधिलाई बढि भन्दा बढी प्रयोग गर्नुपर्ने ।

छ) नेपाली विषयप्रति शिक्षक र विद्यार्थीमा रहेको नकारात्मक धारणा र हेपाहा प्रवृत्ति अन्त्य गरी तालिम प्राप्त शिक्षकबाट उपयुक्त सामग्री साथ शिक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

ज) नेवार मातृभाषाको व्यवस्थापनका कारण लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदर सम्बन्धी नेपाली वाक्य गठनमा त्रुटिहरु हुने भएको हुनाले ती दुई भाषाका बिचमा बेतिरेकी अध्ययन गरी प्रयोगमूलक र प्राकृतिक शिक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

- भ) त्रुटिक्षेत्रसँग सम्बन्धित रही आपसी प्रतिस्पर्धा र सहयोगको वातावरण सिर्जना गरी शुद्ध प्रयोगमा थप सहयोग पुऱ्याउन पृष्ठपोषणको प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- ज) नेपाली विषयको शिक्षणमा काम चलाउ परिपाटीको अन्त्य गरिनुपर्ने ।
- ट) नेवार भाषी विद्यार्थीलाई असावधानीबाट हुने त्रुटिका अलावा पहिलो भाषाको प्रभावबाट वाक्य गठनमा देखापर्ने त्रुटि अन्त्य गर्न, शिक्षक, अभिभावक र सम्बद्ध पक्ष सवैले ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

६.३ भावी अनुसन्धानका लागि नेवार मातृभाषा सम्बद्ध सम्भावित शीर्षकहरू

- क) नेवारी भाषा र नेपाली भाषाको व्यतिरेकी विश्लेषण,
- ख) नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली लेख्य चिन्ह प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन ।
- ग) नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन ।
- घ) नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्यासगत त्रुटिको अध्ययन ।
- ङ) नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको मौखिक अभिव्यक्ति क्षमताको अध्ययन ।

सन्दर्भ सूची

(क) पुस्तक सूची

अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०५६), *सामाजिक र प्रायोगिक भाषा विज्ञान*, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

आचार्य, ब्रतराज (२०५६), *आधारभूत नेपाली व्याकरण तथा रचना*, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

तिमल्सिना, मोहन प्रसाद (२०६७), *भाषिक कालको विश्लेषण* काठमाडौं : नेसनल प्रिन्टिड सर्भिस ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७०), *मेरो नेपाली किताब (कक्षा ७)*: सानो ठिमी भक्तपुर ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७०), *रसिलो नेपाली- ७* काठमाडौं: आठराई पब्लिकेसन प्रा.लि ।

बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम (२०६६), *नेपाली व्याकरण, अभिव्यक्ति र अभ्यास*, काठमाडौं : तलेजु प्रकाशन ।

भट्टराई, राम प्रसाद (२०६८), *भाषिक अनुसन्धान विधि* काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन प्रा.लि., चाहाचल ।

भण्डारी, पारस मणि र अन्य (२०६८), *भाषिक अनुसन्धान विधि* काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेसन ।

लम्साल, राम प्रसाद र अन्य (२०६२), *नेपाली भाषा र व्याकरण*, काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेसन ।

लामिछाने, यादव प्रकाश र अन्य (२०६९), *भाषिक अनुसन्धान विधि* काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार भोटाहिटी ।

शर्मा, केदार प्रसाद र माधव प्रसाद पौडेल (२०६०), *नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण* काठमाडौं : न्यु हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज ।

..... (२०६७), *नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, मोहन राज र खगेन्द्र प्रसाद लुइटेल् (२०६४), *आधुनिक भाषा विज्ञान*, काठमाडौं :
विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

(ख) शोधपत्र सूची

गौतम, धर्मानन्द (२०६९), *कक्षा छ मा अध्ययनरत राजवंशी मातृ भाषी विद्यार्थीहरूले
नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन* अप्रकाशित, स्नातकोत्तर शिक्षा
शोधग्रन्थ, त्रि.वि. कन्काई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गा भगपा ।

दाहाल, दुर्गा प्रसाद (२०५३), *दनुवारी भाषा एक अध्ययन* अप्रकाशित, स्नातकोत्तर
शोधग्रन्थ, त्रि.वि.कीर्तिपुर ।

दाहाल, भोगिता कुमारी (२०६९), *कक्षा छ का मगर भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा
गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन* अप्रकाशित, स्नातकोत्तर शोधग्रन्थ, त्रि.वि.महेन्द्र रत्न
क्याम्पस काठमाडौं ।

पराजुली, शान्ता (२०६९), *धिमाल भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने
त्रुटिहरूको अध्ययन* अप्रकाशित, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि.कीर्तिपुर ।

मिश्र, सुशीला देवी (२०५६), *कक्षा ५ उत्तीर्ण थारू भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा
गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन* अप्रकाशित, त्रि.वि.महेन्द्ररत्न क्याम्पस ताहाचल ।

परिशिष्ट एक

रामेछाप जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत नेवार मातृभाषी विद्यार्थीहरूका
लागि वाक्यगठन सम्बन्धी

परीक्षण प्रश्नावली

विद्यार्थीको नाम :

कक्षा :

रोल्लं :

विद्यालयको नाम :

१. तलका वाक्यलाई आवश्यकता अनुसार लिङ्ग परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् :

(क) माइजु बजार जानुभयो ।

उत्तर.....

(ख) मामा घरबाट आउनुभयो ।

उत्तर.....

(ग) ऊ विद्यालय जान्छ ।

उत्तर.....

(घ) गाईले घाँस खायो

उत्तर.....

(ङ) कुकुर घरपालुवा जनावर हो ।

उत्तर.....

(च) गोरु यतैतिर आउँदैछ ।

उत्तर.....

(छ) भाइले किताब बोक्यो ।

उत्तर.....

(ज) बहिनीले सिनेमा हेरी ।

उत्तर.....

(झ) रामहरू खेत जान्छन् ।

उत्तर.....

(ञ) काकीले गीत गाउनुभयो ।

उत्तर.....

२. तलका वाक्यलाई आवश्यकता अनुसार वचन परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् :

(क) हामी साँघुटार जान्छौं ।

उत्तर.....

(ख) तामाकोसी नदीमा माछाहरू पौडदैछन् ।

उत्तर.....

(ग) भाइले भात खायो ।

उत्तर.....

घ) उनीहरूजुनार खान्छन् ।

उत्तर.....

(ङ) मैले पुस्तक पढें ।

उत्तर.....

(च) ऊ मन्दिर जान्छ ।

उत्तर.....

(छ) बहिनीले घाँस काटी ।

उत्तर.....

(ज) उनीहरूले भलिवल खेले ।

उत्तर.....

(भ) गाई घरपालुवा जनावर हो ।

उत्तर.....

(त्र) उनीहरू आउँदैछ ।

उत्तर.....

३. तलका वाक्यलाई निर्देशन अनुसार पुरुष परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् :

(क) ऊ राम्ररी पढ्छ । (द्वितीय पुरुष)

उत्तर.....

(ख) म खाना खान्छु । (तृतीय पुरुष)

उत्तर.....

(ग) तिमी माछा मार्न जान्छौ । (तृतीय पुरुष)

उत्तर.....

(घ) हामी फुटबल खेल्छौ । (द्वितीय पुरुष)

उत्तर.....

(ङ) उनीहरू बजार जान्छन् । (प्रथम पुरुष)

उत्तर.....

(च) तँ काम गर्छस् । (प्रथम पुरुष)

उत्तर.....

४. तलका वाक्यलाई कर्ता अनुसार आदरको प्रयोग गरी लेख्नुहोस् :

(क) दिदी चिठी लेख्छे ।

उत्तर.....

(ख) भाइ खाना खानुहुन्छ ।

उत्तर.....

(ग) बुबा बजारबाट आए ।

उत्तर.....

(घ) आमा तरकारी पकाउँदैछिन् ।

उत्तर.....

(ङ) शिक्षकले गृहकार्य दियो ।

उत्तर.....

(च) ऊ कथा पढ्छन् ।

उत्तर.....

(छ) बहिनीले भात पकायो ।

उत्तर.....

(ज) सीता बजार जानुभयो ।

उत्तर.....

(झ) कुकुरहरू कराउनु भयो ।

उत्तर.....

(ञ) कोसीमा माछाहरू छ ।

उत्तर.....

५. तलका वाक्यलाई वाक्यहरूलाई आवश्यकता अनुसार कर्ता, कर्म र क्रिया मिलाएर लेख्नुहोस्:

(क) विद्यालय राम जान्छ ।

उत्तर.....

(ख) आमा खानुहुन्छ खाना ।

उत्तर.....

(ग) पाठ पढाउँदैहुनुहुन्छ गुरु ।

उत्तर.....

(घ) मिठो छ अचार टमाटरको ।

उत्तर.....

(ङ) नाच्दैछ छमछमी ऊ ।

उत्तर.....

(च) खेलौना भाइ खेल्दैछ ।

उत्तर.....

(छ) पौडैछन् नदीमा माछा ।

उत्तर.....

(ज) हामी जाँदैछौं मन्दिर ।

उत्तर.....

(झ) बहिनीलाई उसले पिट्यो ।

उत्तर.....

(ञ) खेतमा बाबा हुनुहुन्छ ।

उत्तर.....

६. तलका वाक्यलाई नेपाली भाषामा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् :

(क) जि जा मे ।

उत्तर.....

(ख) राम छे ऊ नि अ ।

उत्तर.....

(ग) जि चिछि लेख्या ।

उत्तर.....

(घ) भी वड. छे उनि ।

उत्तर.....

(ङ) छ जा नि ।

उत्तर.....

(च) ज्यू जिल्लये नाम रामेछाप ख ।

उत्तर.....

(छ) छौ छे गनख ।

उत्तर.....

(ज) भिसिड.चानि चले लगेउद ।

उत्तर.....

(झ) जी मथड.दने ।

उत्तर.....

(ञ) छ चिछि लेख्या ।

उत्तर.....

७. बेल विवाहको बारेमा कम्तीमा १५ वाक्यमा वर्णन गर्नुहोस् :

८. तपाईं पढने विद्यालयको बारेमा आफ्नै भाषामा १५ वाक्यमा वर्णन गर्नुहोस् :

९. मेरो गाउँ शीर्षकमा छोटो निबन्ध लेख्नुहोस् :

परिशिष्ट २

अनुसन्धान गरिएका विद्यालय तथा छनोट गरिएका विद्यार्थीहरू

सि.नं.	विद्यालयको नाम, ठेगाना	प्र.अ.को नाम	छनोट गरिएका विद्यार्थीको नाम
१	श्री रेणुकादेवी मा.वि. हिमगङ्गा-३	नीम बहादुर श्रेष्ठ	विष्णु श्रेष्ठ
			भोजराज श्रेष्ठ
			दिपक श्रेष्ठ
			विनिता श्रेष्ठ
			विपना श्रेष्ठ
			किशोर श्रेष्ठ
			लेखबहादुर श्रेष्ठ
			जितबहादुर श्रेष्ठ
			कुमारी श्रेष्ठ
			प्रेमकुमारी श्रेष्ठ
			सरिता श्रेष्ठ
			हिरामाया श्रेष्ठ
			रामबहादुर श्रेष्ठ
			लोकबहादुर श्रेष्ठ
सुर्यबहादुर श्रेष्ठ			
२	श्री कृष्ण नि.मा.वि. हिमगङ्गा-५	मेघराज घिमिरे	सिमोन श्रेष्ठ
			यमबहादुर श्रेष्ठ
			गुणदास श्रेष्ठ
			धनपति श्रेष्ठ
			विनय श्रेष्ठ
			विमला श्रेष्ठ

			भोलाकुमारी श्रेष्ठ
३	सेतिदेवी नि.मा.वि. थाक्ले, साँघुटार	यत्नप्रसाद ढकाल	लक्ष्मी श्रेष्ठ
			निर्मला श्रेष्ठ
			इन्द्रलक्ष्मी श्रेष्ठ
			जानुका श्रेष्ठ
			टिकादास श्रेष्ठ
			कैलाश श्रेष्ठ
			मनोज श्रेष्ठ
४	कालिकादेवी मा.वि. देउराली	विनोद कार्की	कविता श्रेष्ठ
			राजकुमार श्रेष्ठ
			चमेली श्रेष्ठ
			कविता श्रेष्ठ (ख)
			मन्जु श्रेष्ठ
			चिनामाया श्रेष्ठ
			सरस्वती श्रेष्ठ
			लिला श्रेष्ठ
			थिरबहादुर श्रेष्ठ
			गोमा श्रेष्ठ
			खिलक श्रेष्ठ
५	ककनी नि.मा.वि. लक्ष्मीबास साँघुटार	रामकृष्ण वखेल	विजय श्रेष्ठ
			प्रकाश श्रेष्ठ
			मनोहरि श्रेष्ठ
			कमला श्रेष्ठ
			राजवावु श्रेष्ठ
			अनिता श्रेष्ठ

			मनोज श्रेष्ठ
			अर्जुन श्रेष्ठ
६	हिमगंगा उ.मा.वि. साँघुटार	भक्तहरि दाहाल	दिलिप श्रेष्ठ
			सुमन श्रेष्ठ
			टिकाराम श्रेष्ठ
			श्रीकृष्ण श्रेष्ठ
			अम्बर श्रेष्ठ
			रिता श्रेष्ठ
			सरोज श्रेष्ठ
			सुनिता श्रेष्ठ
			निर्मला श्रेष्ठ
			हरिकुमार श्रेष्ठ